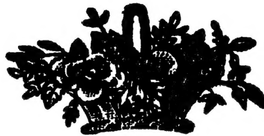
8:735

బి. రామరాజు.
మదికొండ

TANJORE SARASWATHI MAHAL SERIES 15.

VIPRANARAYANA CHARITRA

(A YAKSHAGANA)

By

VIJAYARAGHAVANAYAKA,

alias

MANNARU DASU.

TANJORE SARASWATHI MAHAL SERIES 15.

VIPRANARAYANA CHARITRA

(A YAKSHAGANA)

By

VIJAYARAGHAVANAYAKA,

Critically Edited

BY

Sri V. SUNDARA SARMA,
Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore;
and
Sri A. MAHADEVA SASTRI,
Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

PUBLISHED BY
Sri S. GOPALAN, BA., BL.,
Hon: Secretary,
for the Administrative Committee,
T. M. S. S. M. Library, Tanjore.

1950.

Price: Rs. 1-4-0.

PRINTED AT
THE "RATHNA PRESS,"
TIRUPATI.

తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ ప్రచురణము 15.

విప్రనారాయణ చరిత్ర

(యక్షగానము)

విజయరాఘవనాయక విరచితము.

పరిష్కర్తలు :

శ్రీ వి. సుందరశర్మ,
పండితుఁడు, సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయము, తంజావూరు.

శ్రీ అ. మహాదేవశాస్త్రి,
పండితుఁడు, సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయము, తంజావూరు.

తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయ
నిర్వాహక సంఘార్థమై గౌరవకార్యదర్శియగు
శ్రీ S. గోపాలన్, B.A., B.L., గారిచే
ప్రచురింపఁబడినది.

1950.

మూల్యము : 1—4—0.

PREFACE.

The present Telugu publication is a Yakshagana or opera mainly intended to be recited by street-bards. The subject is the life of VIPRANARAYANA, one of the 12 Alwars of Vaishnavite cult. He is otherwise called BHAKTANGHRIRENU in sanskrit and TONDARADIPODI ALWAR in Tamil. The author of this work is Vijayaraghavanayaka, the last Nayak King of Tanjore (1633 to 1673 A. D.). He was a great devotee, like his ancestors, of the Vaishnava cult, and was proud to call himself "Mannarudasa" or the servant of Sri Rajagopalaswami, the presiding deity at Mannargudi, about 29 miles south-east of Tanjore. The author, as well as his father Raghunatha Nayaka, was a great patron of learning and arts, in general, and Telugu literature in particular. and they have themselves been great poets and authors of standard works in subjects like music.

Vijayaraghavanayaka has himself given a list of his own Telugu works in one of his Yakshaganas, namely "Prahladacharitramu". The list contains more than 50 works comprising Natakas, Yakshaganas, Dvipadakavyas and translations in Telugu Dvipada metre of famous Sanskrit works like Padukasahasram. Mention must specially be made of his two historical works on the

Other reasons are also given by the learned editors why this work must have been composed by some other person.

Whoever the author may be, the work contains high-class Telugu literature in songs, verses and prose and has therefore been selected for publication.

The work has been very carefully edited with a learned introduction by Sri A. Mahadeva Sastri and Sri V. Sundara Sarma, our Telugu Pandits, to whom our thanks are due.

We are greatly indebted to the Madras Government for their timely grants which have enabled us to publish this and other valuable works of this Library.

T. M. S. S. M. Library,
TANJORE, 1950.

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

ఉపోద్ఘాతము.

కృతికర్త.

విజయరాఘవనాయకుఁడు తంజావురాంధ్రనాయకుల చరిత్రలో స్వర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁదగిన కీర్తియశోవైభవములుగల మహారాజు. ఆంధ్రనాయకుల యేలుబడిలో నితనికాలము స్వర్ణయుగమై యొప్పెను. ఇతఁడు ప్రసిద్ధుఁడగు రఘునాథనాయకుని కుమారుఁడు. రాజమన్నారు గుడియందలి శ్రీ రా జ గో పా ల స్వా మి యనుగ్రహముచేఁ గలిగిన యీ విజయరాఘవభూపాలునికి " మన్నారుదాసు " అనికూడ మఱియొక పేరు ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఇతఁడు శ్రీరాజగోపాలస్వామి భక్తుఁడు. ఇతని యాదరణమున నాంధ్రసారస్వతము సర్వతోముఖాభివృద్ధిఁ జెంది శోభించినది. దిట్టలైన కవీశ్వరు లీతనికాలములోఁ బెక్కు గ్రంథముల రచించిరి. స్త్రీలుకూడ నీతని యాస్థానమున కవయిత్రులై విలసిల్లిరి. " మన్నారుదాసవిలాస " మను విజయరాఘవనాయకుని చరిత్రమును రచియించినది రంగాజమ్మయను స్త్రీరత్నము ! ఈమెయే "ఉషాపరిణయ" మను ప్రబంధమునుగూడ రచించినది. విజయరాఘవనాయకుఁడు పదునేడవ శతాబ్దముయొక్క మధ్యకాలములో తంజావురరాజ్యమును పరిపాలించెను (1633-1673. A. D). ఆ కాలమున నితఁడు చేసిన సారస్వతసేవకు, అప్పటి కవులచే వ్రాయఁబడిన యనేక గ్రంథములును, స్వయముగా నతనిచే వ్రాయఁబడిన గ్రంథములును ప్రబలనిదర్శనము. విజయరాఘవభూపాలుఁడు భక్తుఁడు, వైష్ణవాభిమాని, కవి, కవిజనాశ్రయుఁడు. తనతండ్రియగు రఘునాథనాయకుని చరిత్రమును వర్ణింపుచు " రఘునాథనాయకాభ్యుదయ " మను ద్విపదకావ్యమును, రఘునాథాభ్యుదయ " మను యక్షగానమును రచియించియుండెను. (పై రెండుగ్రంథములును త్వరలో నాంధ్రలోకమునకు వెల్లడికాఁగలవు.)

—: విజయరాఘవనాయకకృతములగు గ్రంథాంతరములు :—

విజయరాఘవభూపాలవిరచితమైన "ప్రహ్లాదచరిత్ర" మను యక్షగానమున నతఁడు రచించిన గ్రంథములను దెల్పు యాదిపద్య మీరీతిని యున్నది.

సీ॥ శ్రీవాంఛ 'రాజగోపాలవిలాసనా
టకము' సందర్భించు సుకవివంద్యు
మధురోక్తులను 'చెంగమలవల్లి[2] పరిణయం'
బానతిచ్చిన ప్రతిభానిధాన
కోవిదుల్ కొనియాడ 'గోవర్ధనో[3]ద్ధర
ణము' రచించిన కల్పనాధురీణ
'రతిమన్మ[4]థవిలాస'కృతిరాజ మొసరించి
పరగు ప్రాబంధికపట్టభద్ర
భువిని 'రాసక్రీడనవనీత[5]చోరంబు'
హావణించి వెలయు మహానుభావ
చాతురిచే 'పారి[6]జాతాపహరణంబు'
రచన జేసిన మృదువచనధుర్య
ఘనమైన '[7]రుక్మిణీకల్యాణ' మనుకృతి
నిర్వహించిన బుధసార్వభౌమ
పరుస 'రా[8]ధామాధవవివాదము' 'ధ[9]నాభి
రామం' బొనర్చు సర్వజ్ఞతిలక
పాండిత్యమున 'సత్య[10]భామావివాహవ
ర్ణన' యొనర్చిన కవిరాజరాజ
ప్రాజ్ఞులౌనన 'నుషా[11]పరిణయనాటకం'
బమరఁజేసిన శారదావతార
'ద[12]క్షిణద్వారకాస్థలవర్ణనాభాగ'
ముద్ధరించిన సుప్రసిద్ధచరిత

మహిమచే 'కా[13]ళియమర్దనం' బొనరించు
సరిలేని రాజులచక్రవర్తి
ధర 'ర[14]ఘునాథాభ్యుదయము' నాటకముగా
ద్విపదగా రచియించు ధీరవర్య
అల 'మో[15]హినీవిలాసాఖ్యద్విపదకృతి'
నాటకం బొనరించు నలసమాన
అతిపవిత్రంబు '[16]ప్రహ్లాద చరిత్రంబు'
సవరించు ఘనమనీషాధురీణ
హరువున '[17]పూతనాహరణం'బనెడు నాట
కం బొనరించు శృంగారలోల
తగు '[18]మంజరీద్విపదప్రబంధము నాట'
కంబుగా హవణించు గానచతుర
"వి[19]ప్రనారాయణ" విద్వత్కథాసంవి
ధానం బొనర్చిన ధీనిధాన
బుధులుమెచ్చ 'సము[20]ద్రమథననాటకరాజ'
మొనరించు భువనమోహనచరిత్ర
లలితమౌ 'కృ[21]ష్ణవిలాసనాటకమణి'
సల్పిన యష్టభాషాధురీణ
ఘనతరంబగు 'పాదు[22]కాసహస్రం' బెల్ల
ద్విపదఁ జేయు కళావతీతనూజ
రసికులు ప్రణుతింపఁ 'ప్ర[23]ణయకలహ' మను
కృతి యొనర్చిన చమత్కృతిధురీణ
అతులితప్రౌఢిచే నల[24]కంసవిజయంబు
ఘటియించు భువనవిఖ్యాతశీల
ఘనమైన '[25]జానకీకల్యాణనాటకం
[illegible]ంచు వావదూకాగ్రగణ్య

స[26]పపుణ్యకవ్రతనాటకవై ఖరి
        సేకరించిన వాగ్విశేషశేష
కేళిపై [27]గోపికాగీతలు [28]భ్రమరగీ
        తలు తెనిగించు నద్యతనభాజ
రిరేని ఫా[29]ల్గుణోత్సవమెల్ల రగడ చౌ
        పదము లొనర్చిన భవ్యచరిత
ఘర [30]రాజగోపాలదండకసందర్భ
        వైదర్భి గన్న విద్వత్కవీంద్ర
సారమౌ వీ[31]రశృంగార సాంగత్యంబు
        మెరయించు రసికుల మేలుబంతి
[32]సంపగ్నిమన్నారు సాంగత్యము నమర్చి
        జగతి నెచ్చిన నెరజాణరాయ
గోపాలునకు వే[33]డుకోలువిన్నపములు
        దరువు లొనర్చు నౌదార్యధుర్య
[34]యేలలు వి[35]డిపదాల్ హెచ్చు సం[36]కీర్తన
        లధ్యాత్మ లొనరించు నతులచర్య
పా[37]ల్వాచి గు[38]జ్జరి వి[39]ల్వేదు దం[40]డులా
        స్యము కంతుకక్రీడ యల్లికయును
కౌ[45]రపంజి శుభలీల గు[46]జరాతిదేశిచౌ
        పదము జ[47]క్కిణి దురుపదము పదస[48]
పదదూత్యమును జో[49]గిపదవాళి శారదా
        [50]సామ్రాజ్యమును చిందు సవతిమచ్చ
రంబులు నాట్యకదంబంబు మొదలైన
        నాట్యముల్ హావణించు నవరసజ్ఞ
తే॥ మహితగాంభీర్య చోళసామ్రాజ్యధుర్య
కోటిమన్మథరూప సద్గుణకలాప

విక్రమకుమార రఘునాథవిభుకుమార
ధ్రువముగా మను విజయరాఘవనృపాల.

ఈపై పట్టికప్రకారము విజయరాఘవుని లేఖిని సర్వతోముఖముగా నేబది కృతులను సృష్టించినది ; కాని వీనిలో ననేకములు మన దుర్భాగ్యవశముచే దొరుకుట లేదు.

—: కాల విమర్శ :—

1633 న తంజాపురాంధ్రసామ్రాజ్యసింహాసన మధిష్ఠించిన విజయ రాఘవనాయకుఁడు మధురాపురాధీశ్వరుఁడైన చొక్కనాథనాయకునిచే యుద్ధమున 1674 వ సం॥ ప్రాంతమున నిహతుఁడైనట్లు తెలియు చున్నది. అంతటితో తంజాపురాంధ్రసామ్రాజ్య మంతరించెను. కాన నించుమించుగా నీవిప్రనారాయణచరిత్ర గ్రంథముయొక్క రచనాకాలము 1650 A. D. యుండవచ్చునని తోచెడిని. 1676 వ సంవత్సరమున తంజాపురమున మహారాష్ట్రుల పరిపాలన మేర్పడినది.

—: యక్షగానములు :—

గీర్వాణభాషయందలి కావ్యము లిరుదెఱంగుల వెలుంగుచున్నవి. 1. శ్రవ్యకావ్యములు 2. దృశ్యకావ్యములు. అందు శ్రవ్యకావ్యములు కేవలము వినుటచేతనే యానందింపఁదగినవి. దృశ్యకావ్యములు నాయికా నాయకుల హావభావాదుల ననుకరించుట కుపకరించుటచే సామాజికుని యందలి సాత్త్వికరసోద్బోధకమై పారమార్థికానందమును గలిగించుట కుత్తమసాధనంబు లగుచున్నవి. శ్రవ్యకావ్యములు పండితవేద్యములై తన్మాత్రానందజనకము లగుచున్నవి. దృశ్యకావ్యము లన్ననో పండిత పామరరంజకములై సకలజనావర్జకము లగుటచే నుత్తమములై యొప్పుచున్నవి.

ఆంధ్రభాషయందు గీర్వాణభాషయందువలె దృశ్యకావ్యములు పుట్టుటకు పూర్వము వసువులు, ద్విపదలు, చూర్ణికలు, కైవారములు,

జతులు మొదలగునవి పుట్టినవి. అవియే యక్షగానము లనఁబడుచున్నవి. సంస్కృతనాటకములఁబోలిన నాటకము లాంధ్రభాషయం దత్యర్వాచీనము లనియే చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రనాటకము లన్నియుఁ బ్రాయికముగా యక్షగానరూపములుగానే యుండినవి. పూర్వకాలమునఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచుండిన వీథినాటకము లన్నియు నిట్టివే. ఈ తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయములోని నాటకములన్నియుగూడ నీరీతివే యనుటకు సందియము లేదు. నాటకము బహుజననిర్వాహ్యము. యక్షగానము గాయకుఁడు దన యనుచరులసహాయముచే గానరూపమైన యితివృత్తమును శ్రోతల కెఱుకపఱచుటచే గాక గీర్వాణాంధ్రద్రవిడాది భాషామిశ్రితమై పామరరంజకమగు హాస్యరసమును గలిగియుండును. ఆటవికజానపదాది ఇతివృత్తములుగల యక్షగానములు క్రమేణ నాగరికుల యాదరాభిమానములను బొంది పురాణైతిహాసప్రసిద్ధములగు రామహరిశ్చంద్ర కృష్ణార్జున నలధ్రువాది పాత్రలఁగలిగి పండితపామర రంజకమై విశేషించి హరిలీలావిలాసరూపములగు కథలయొక్క ప్రచారమున కుపకరించుటచే హరికథ లనబడెనేమో!

యక్షగానములయొక్క పుట్టుకనుగుఱించియు నన్వర్థనామధేయతను గుఱించియు కీ॥ శే॥ శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు "సుగ్రీవ విజయము" (యక్షగానము) యొక్క పీఠికయందుఁ జర్చించియున్నారు. శ్రీ శాస్త్రిగారి వాక్యములనే యీక్రిందఁ బొందుపఱచియున్నారము.

"ఇట్లు నగరములందు నభినుతి గొల్పిన యీ గేయవిశిష్ట నృత్య దృశ్యములు, జక్కులనువారు (యక్షులు, కళావంతులు) తర్వాత నగరములందును బ్రయోగింపఁజొచ్చిరి. వీరిప్రయోగములందు దృశ్యమయిన నృత్యాభినయములతోపాటు నధికముగా గేయవచనరూపమైన శ్రవ్యరచనముగూడఁ జేరెను. 1. కురవంజులకంటె యక్షగానములు

1. కురవజాతివారి యంజె = అడుగు (నృత్యవిశేషము) కురవంజె యనబడెను. [శ్రీ వే. ప్రభాకర శాస్త్రిగారి పీఠిక. "సుగ్రీవవిజయము"]

పర్యాప్తముగా శ్రవ్యములగు కవిరచనములు గలవి. వీరి రచనములలో బహువిధములగు పురాణకథలెల్లఁ జేరినవి. కురవంజులలోని సింగి, సింగఁడు పాత్రలు మాఱి రామ నల హరిశ్చంద్ర సీతాదమయంతీ చంద్రమత్యాది పాత్రలు వచ్చినవి. కాని వీనిలో నాటవికరచనసంస్కార సూచకముగా 'ఎఱుకతసాని' పాత్రము వెలసినది. కురవంజులలోని దేసిరచనలకంటె నత్యధికముగా వీనిలో దేసిచ్ఛందోబద్ధములగు గేయరచనలు ప్రబలినవి. "రాజసభలలో దేవోత్సవములలో ఊరి జాత్రలలో యక్షగంధర్వాది వేషములఁధరించి వేశ్యలు ప్రదర్శించునవి గావునను నృత్యధర్మములకంటె గేయధర్మములధికముగాఁ గలవి కావునను నివి యక్షగానము లనబడెను. కళావంతులలో నొకతెగకు నేడు జక్కుల వారను పేరుగలదు."

—: విప్రనారాయణ చరిత్ర పరిష్కరణము :—

తంజావూరులోని నాయకులకాలమునాటి సర్వతోముఖమైన యాంధ్రభాషాభ్యున్నతికి, ఈవిప్రనారాయణ చరిత్రయే నిదర్శనము. ద్విపదలు, జానపదగీతులు, సంభాషణరూపములగుగానములు, చూర్ణికలు, పరువులు మొదలగు వానిచే సకలజనరంజకమై వెలుఁగు నీ చిన్నిపొత్త మాంధ్రమహాజనుల యాదరామోదములఁ బొందగలదని మా నమ్మకము.

ఈ పరిష్కరణమునకు సీ తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయమునందలి D. 617. M. 706. సంఖ్యగల యేకైకతాళపత్రప్రతియే మాతృక. మాతృక మా పరిష్కరణమునకు నధికముగు శ్రమనివ్వలేదు. ఆంధ్రనాయకరాజులలో శిరోమణియై ఆంధ్రాభాషాభ్యున్నతికి మిగుల శ్రమించిన విజయరాఘవ విరచితమగుటచేతను, గ్రంథము మృదుమధుర పదభూయిష్ఠమై సర్వరంజకమై యుండుటచేతను మేమీ గ్రంథమును ప్రచురించుటకుఁ బూనితిమి. విశేషముగా మాననీయులగు కీ॥ శే॥ శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారి సలహా యిందు మాకు మిక్కిలి యుత్సా

హమునిచ్చి ప్రోత్సహించినది. మాతృకలో నచ్చటచ్చటి గ్రంథపాత ములును, కీటదష్టభాగములు మాచే నైనంతవఱకు పూరింపఁబడి కుండలీకరణములచే సూచింపఁబడియున్నవి. మేము పరిష్కరించిన తాళపత్ర గ్రంథముయొక్క తుదిభాగమునందుఁ గొన్ని విజయరాఘవునకును, రాజగోపాలస్వామికిని సంబంధించిన గేయములు కన్పట్టినవి. అవి మృదుమధురములై యున్నందున పాఠకులకు మనోరంజకములై యుండునని దలంచి యనుబంధముగఁ జేర్చియున్నారము.

—: ఇతరగ్రంథములు - విశేషములు :—

మద్రాసు నగరములోని రాజకీయప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగార మందలి 1912 సంఖ్యగల "భక్తాంఘ్రిరేణు చరిత్ర" మను గ్రంథము కూడ నీ విప్రనారాయణ చరిత్రయే. దానిని "ఉత్తరరంగకవి" రచియించి శ్రీరంగనాథున కంకితము చేసియున్నాఁడు. అందు విప్రనారాయణుఁడను యాళ్వారు చరిత్రాంశములు దక్షిణదేశమందు గల తిరుచినాపల్లి మండల మునఁ గల శ్రీరంగమను క్షేత్రమునందు జరిగినట్లు వర్ణింపఁబడియున్నది. ఆ గ్రంథములోని వాక్యము లీక్రింద నిచ్చియున్నారము.

"ఇవ్విధంబున విఘ్నేశ్వరుని బ్రస్తుతించి తదనంతరంబున నుత్తరరంగరంగధామునికి సమర్పితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన "భక్తాంఘ్రిరేణువిలాసం"బను నాటకంబునకుఁ "బ్రధానగణ్యంబైన శ్రీరంగ నగరం బెట్టిదనిన."

మఱియు నీ విప్రనారాయణుండు శ్రీరంగక్షేత్రమందు శ్రీరంగ నాథుని సేవింపుచుండినట్లును, తన్నగరంబుననే భగవన్మాయాప్రేరితుఁడై వేశ్యాలోలుఁడగుటయు, పిదప సాక్షాత్కరించిన భగవంతునిచే వరముగా భక్తాంఘ్రిరేణువను నామంబును బొందినట్లును నితివృత్తము వర్ణింపఁ బడియున్నది.

" ఇట్లు వినతులు సేయఁగా సంతోషించి శ్రీరంగనాయకులు విప్ర నారాయణునితో నేమనుచున్నారు.

కం॥ తావకభక్తికి మెచ్చితి
నావాఁడవు నీవు విప్రనారాయణ ! నీ
వేవర మడిగిన నొసఁగెదఁ
గావలసిన కోర్కె దెల్పఁగానగు ననఘా !

వ॥ విప్రనారాయణుం డేమనుచున్నాఁడు.

ద్విపద॥ శ్రీరంగనాయక చిత్తాంబుజాత
సారంగరక్షిత సారంగరంగ
ధన్యుండనైన నాదైన్యంబుఁ దొలఁగె
నన్యమొల్లను భవదాశ్రితచరణ
రజము పేరొందవు వరంబిమ్ము మిమ్ము
భజియించి నిశ్చలభక్తి నుండెదను.

వ॥ అనిన విని మందస్మితసుందరవదనారవిందుఁడై యిందిరావిభుం డతనికి " తొండరడిప్పొడియాళ్వార "ని పేరొసంగి చోడరాజును జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

చ॥ క్షితివర ! దీనికిఁ బసిఁడిగిన్నెయ నిచ్చినవాఁడ నేనె యీ
యతివ మదాజ్ఞచేఁ బొడము నచ్చర ! వందనమాలి కాంశజుం
డితఁడును నేను వేడ్కకయి యిద్దరిఁ గూర్చితి నన్నుజూచిన
ట్లతులితభక్తిఁజూచి యనయంబు భజింపుము నాదుభక్తునిన్".

[See the No. 1912. Bhaktanghrirenu Charitamu Vol. VIII. Yakshaganas and Dandakas of the Descriptive catalogue of the Telugu manuscripts of Government Oriental Manuscripts Library, Madras.]

మఱియు నీ తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయమునందు 'విప్రనారాయణ చరిత్ర' మను గ్రంథము ప్రబంధరూపమున నొకటి యున్నది. తదేతద్గ్రంథకర్త పిడుగు వెంకటకవి. పిడుగు మల్లనార్యుని కుమారుఁడు. ఇతఁడు వ్రాసిన విప్ర నారాయణ చరిత్రములోఁగూడ విప్రనారాయణునకు సంబంధించిన కథావిశేషములన్నియు శ్రీరంగక్షేత్రమందే జరిగినట్లు వర్ణింపఁబడియున్నవి. దానిలోని మొదటిపద్య మీరీతిని గన్పట్టుచున్నది.

శా॥ 'శ్రీరంగంబున శేషశాయి యగుచున్ శ్రీరంగ నాంచారుతోఁ
గారుణ్యాకరమూర్తియై చెలఁగి లోకంబెల్ల రక్షింపఁ గా
వేరీ మధ్యనివాసుఁడై పరగు నావిశ్వేశు రంగేశ్వరున్
సారస్ఫూర్తిఁ దలంతు నన్ను గృపచేఁ జాలన్ విలోకింపఁగన్.

[See the No. D. 256; M. 226 Vipranarayana Charitramu of the Descriptive catalogue of the Telugu manuscripts of the Tanjore Maharaja Sarfoji's Saraswathi Mahal Library.]

మఱియు వైష్ణవమతప్రతిష్ఠాపనాచార్యులగు శ్రీమద్రామానుజాచార్యులు ద్రావిడప్రబంధాదులను వైష్ణవమతమును బ్రచారములోనికిఁ దెచ్చుటకుఁ బూర్వమే పన్నిద్దరాళ్వారులు ప్రసిద్ధులై యుండిరి. వారిలో నొకఁడు విప్రనారాయణుఁడు. శ్రీమద్రామానుజాచార్యులు పదునొకండవశతాబ్దపునాటివారని చారిత్రక నిపుణులు నిర్ణయించియున్నారు. కావున విప్రనారాయణుఁడు పదునొకండవశతాబ్దమునకుఁ బూర్వముండినవాఁ డనుటలో సందేహముండదు.

ఇట్లు పరిశీలించి చూచిన విప్రనారాయణుని కథాసందర్భము లన్నియు జరిగినస్థలము శ్రీరంగక్షేత్రమై యున్నది. విప్రనారాయణుం

డారాధించిన దైవము శ్రీరంగనాథుఁడు. ఇతఁడు రచియించిన ద్రావిడ ప్రబంధములోని పాటలుకూడ శ్రీరంగనాథస్వామిని గుఱించియు, శ్రీరంగక్షేత్రమును గుఱించియునై యున్నవి.

ప్రస్తుతపు పరిష్కరణములో విప్రనారాయణుఁడు తంజావూరు మండలములోని శ్రీ రాజమన్నారుగుడి (మన్నారుగుడి) యను శ్రీ రాజ గోపాలక్షేత్రమందు, భక్తపరిశోధనలీలావినోదుఁడగు రాజగోపాల స్వామిచేఁ బ్రేరితుఁడై వేశ్యాలోలుఁడై తుదకు భగవత్కృపను బొంది నట్లు వర్ణింపఁబడియున్నది. విచిత్రవిషయమేమన గ్రంథకర్తయు విజయరాఘవనాయకుఁడే (A.D. 1633—73). విప్రనారాయణుని విచారించు న్యాయస్థానమున కధిపతియు విజయరాఘవనాయకుఁడే ! ఏ పదియవశతాబ్దముననో విలసిల్లు విప్రనారాయణుని 17-వ శతాబ్ద మునకుఁ దీసికొనివచ్చి విజయరాఘవనాయకునితో నతనిని జోడించు టకై మన్నారుగుడియందు కథాకలాపమును సృష్టించిన కవియొక్క స్వాతంత్ర్యము హద్దుమీరి నడిచినదనుటలో సందేహములేదు ! కవులు నిరంకుశులు గదా !

తంజావూరాంధ్రనాయకసామ్రాజ్యమునకు సూర్యచంద్రులవలె ప్రకాశమును ప్రసాదించిన మహనీయప్రతాపులగు రఘునాథనాయకుఁడును విజయరాఘవనాయకుఁడును రాజగోపాలస్వామియొక్క పరమభక్తులు. వారిద్దఱి వైష్ణవాభిమానమునకు మేరయేలేదు. కాబట్టి యతిప్రసిద్ధ భాగవతాగ్రేసరుఁడగు విప్రనారాయణునియందును, తన కులదైవమగు శ్రీమన్నారుగుడియందు వెలసిన రాజగోపాలస్వామియందును నత్యంత భక్తియుక్తుఁడైన విజయరాఘవనాయకుఁడు పూర్వము జరిగిన కథను తనకాలమందు మన్నారుగుడియందు జరిగినట్లు వర్ణించుట కవకాశ

మిచ్చుట యతని భక్త్యావేశపూరితమగు మనోభావవిలసితమనియే చెప్పనొప్పును.

దేవదేవి రాజాస్థానమునకుఁ దనసంగీతప్రదర్శనార్థము వచ్చినప్పుడు వర్ణింపఁబడిన విజయరాఘవనాయకభూపాలుని సరస సల్లాపగోష్ఠియు, దేవాలయపు పారుపత్యగాఁడు వర్ణించిన పాదరేఖల గుఱించిన వాక్యములను బరిశీలించి చూచువారలకు విజయరాఘవ నాయకుఁ డీగ్రంథమునకుఁ గర్తయని యూహించుటకు వీలుండదు. కృత్యాదిని శోభిల్లు సీసపద్యము విజయరాఘవనాయకుని కృతులన్నిటను నాదిమపద్యముగా వచ్చునదిగానుండుట యనునదొక్కటియే విజయ రాఘవుఁడీగ్రంథమునకుఁ గర్తయనుటకాధారమై యున్నది. గ్రంథాంతర మంధలి ఘట్టములను బరికించి చూచినప్పు డీయాధారముయొక్క బలహీనత స్పష్టముకాఁగలదు. సరసుఁడగు నొకానొక కవి పైన సుదాహృతమైన విచిత్రసంవిధానపద్ధతిని గ్రంథమును రచియించి కవిజనాశ్రయుఁడగు విజయరాఘవుని పేరనే యద్దానిని విలసిల్లునట్లు చేసియుండవచ్చునని తలంచుచున్నారము.

ఈవిప్రనారాయణచరిత్ర (యక్షగానము) ను బ్రచురించుటకు సమ్మతించి తత్కార్యమునకు మమ్ము నియమించి యాంధ్రసారస్వతము నకు నీ యల్పీయమైన సేవఁ జేయుటకు మహదవకాశము నొసంగిన సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయ గౌరవకార్యదర్శి శ్రీ యస్. గోపాలన్, బి.ఏ., బి.ఎల్., గారికి మాహృదయపూర్వకాభివందనముల నర్పించు చున్నారము. ఈపరిష్కరణమున నాదినుండియు మాకు చేదోడు వాదోడుగానుండి యపూర్వములైన సలహాలనొసంగి, కట్టకడపటి వఱకు సాహాయ్యమొనరించిన తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వరప్రాచ్య విద్యా

సంస్థయందు విమర్శకోద్యోగులై యున్న యస్మన్మిత్రులు శ్రీపంగనామాల బాలకృష్ణమూర్తి, యం.ఏ., బి.ఒ.ఎల్., గారికి మాహోరాభివందనములను దెల్పుచున్నారము. శుద్ధముగను ప్రామాదికములధికముగ లేకుండు నట్లును పాటుపడి త్వరలో గ్రంథముయొక్క ముద్రణమును దృష్టికరముగా సాగించిన రత్నప్రెస్ వారికిని మాధన్యవాదముల నర్పించుచు నింతటితో విరమించుచున్నారము.

శుభమస్తు.

సరస్వతీ మహల్ లైబ్రరి,
తంజావూరు,
31—10—1950.

పరిష్కర్తలు.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణ చరిత్ర.

(యక్షగానము)

సీ॥ భోజకన్యాముఖాంభోజరాజమరాళ
సత్యాఘనస్తనస్తబకభృంగ,
జాంబవతీవిలోచనచకోరశశాంక
మిత్రవిందాతటిన్మేఘరూప,
భద్రాపశావశభద్రదంతావళ
వరసుదంతామనోవనమృగేంద్ర,
లక్షణారూపకలాపిసీవర్జన్య
భానుసుతాలతాపారిజాత

గీ॥ శోభితశ్రీసహస్రచక్షుఃప్రసార
హారసారమసార మోహనశరీర
విజయరాఘవభూపాల భజనలోల
కేలు మోడ్చెద రాజగోపాల నీకు.

వారం ॥ రాజగోపాలచరణారవిందభజనానందసాంద్ర! రఘునాథనాయకరత్నాకరాపతీర్ణసంపూర్ణపూర్ణిమచంద్ర! పాండ్యతుండీరాదివైరిగజకంఠీరవకిశోర! కళావత్యంబికాకుమార! చంద్రోపేంద్రసురేంద్రనందనకందర్పకోటిసౌందర్యధుర్య! జీర్ణకర్ణాటకసామ్రాజ్యసింహాసనస్థాపనాచార్య! సమరసమయాచరితసమస్తనిస్తులతులాపురుషాదిమహాదానాపదానప్రవర్తితకీర్తిధౌరేయ! సంగరరంగగాంగేయ! ప్రతిదినబహుసహస్రబ్రాహ్మణాభీష్ట

మృష్టాన్నదానదీక్షాధురీణ! మానినీనూతనపంచబాణ! విశ్వ విశ్వంభరాధరణవిచక్షణదక్షిణభుజదండ! శాశ్వతైశ్వర్యధౌరంధర్యమేరుకోదండ! దక్షిణసింహాసనపట్టభద్ర! కలియుగరామభద్ర! చతుర్విధకవితానిర్వాహకసార్వభౌమ! వియదాంగనవిరాజమానచరణాంభోజ! కవిసమాజభోజ! జనకచరణరాజీవసేవావిధాయక! విజయరాఘవనాయక! పరాకు! స్వామివారు హవణించిన విప్రనారాయణచరిత్రంబను విచిత్రనాటకంబు సభాసదులకు గనుపించ వినుపించేము, విన సమాదరించవయ్యా! పరాకు! స్వామి! పరాకు!

ద్విపద॥ కమనీయదక్షిణకాశ్మీర మనఁగ
రమణీయమగు చోళరాజ్యంబునందు
నిండారుకావేరినీటికాలువల
పండెడుముత్యాలపైరుల నొప్పు
చెఱకురాజనములచేలచేఁ జాల
నుతతరంబగు "మండగుడి" యనుపేర
నగ్రజన్మాధారమై మహామహిత
దగ్రహారంబై సమగ్రహారముగ
బరణించుపరిశుద్ధభువనప్రసిద్ధ
ధరణీసురాన్వయోదధిసుధాకరుఁడు
అనఘుండు వేదవేదాంగపారగుఁడు
వినయవివేకాదివిద్యల కిరవు
కావ్యనాటకవేది గర్భవైష్ణవుఁడు
దివ్యప్రబంధోపదేశిదేశికుఁడు
భాగవతాగ్రణి పరమపావనుఁడు
యోగవిద్యాశాలి యుపనిషద్వేది

పరమపావనుఁ డేకపత్నీవ్రతుండు
గురుభక్తిపరుఁడు సద్గుణములప్రోవు
పాఁడియుఁ బంటయు బలఁగంబుఁ గలిగి
వేడుకఁ దనచేత విడిముడిఁ గలిగి
నారాయణుం డను నవవిధభక్తి
పారాయణుఁ డగుచు బాల్యంబునందు
మురుపంపుమొలకకు మంచినెత్తావి
అరఁగుఁ దెచ్చినరీతి హరిభక్తిఁ గాంచి
యతఁడు ప్రాతస్స్నాన మాచరింపుచును
సతతంబు జపతపస్స్వాధ్యాయహోమ
దేవపూజావైశ్వదేవాదివిధులఁ
గావింపుచుఁ గొంతకాల మిట్లుండి
సంతతపీరవైష్ణవగోష్ఠివలన
నెంతోవిరక్తుఁడై యిల్లెల్ల రోసి
తల్లియుఁ దండ్రియు త్తరువుఁ బొరింబ
నిల్లాలిఁ బుట్టినయింటి కంపించి
యాచార్యుచేతఁ జక్రాంకితుండౌచు
శ్రీచూర్ణరేఖల చెలువు రాణింప
మురపుమీరఁగ ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములఁ
ధరియించి దాసరితావడాల్ పైడి
తిరుమంత్రద్వయమును దెలియ నూహించి
చరమగీతశ్లోకజపము సేయుచును
ధరణిపైఁ దీర్థయాత్రాపరుండగుచుఁ
జరియించి దివ్యదేశము లెల్లఁ జూచి
మోక్షలక్ష్మీమనోమోహనంబైన
దక్షిణద్వారకాస్థలిఁ జేరవచ్చె.

వ॥ ఈవిధంబున విష్ణుకీర్తనపారాయణుండగు విప్రనారాయణుం డుపయనగతులఁ గదలివచ్చెనట యెటువలెను.

కేదారగౌళ - ఝంపతాళం

వీరవైష్ణవమతంబు మూర్తీభ
వించె నని జనులు పొగడ
ద్వారకానగరమునకు శ్రీవిప్ర
నారాయణుండు వచ్చెను.

వ॥ ఇవ్విధంబున నిజమందిరంబు వెడలివచ్చిన ద్విజపురందరుండు భూలోకంబునఁగలదివ్యదేశంబు లెల్ల సేవించి, గోపాలచెన్నునకుఁ గాఁపురంబగు దక్షిణద్వారకాపురంబు దర్శింపఁ గోరి యన్నగర వైభవంబు వర్ణింపుచు వచ్చెనట యెటువలెను.

మంజరీ ద్విపద॥ చోళదేశంబున సొంపు దీపింప
దక్షిణద్వారకాస్థలము హెచ్చైన
పచ్చలగోడలు పసిఁడిమేడలునుఁ
ప్రాయంపుచేడెలు పరఁగువాడలును
మకరతోరణములు మదవారణములు
మిన్నునుఁ దాఁకుచు మెఱయు కోటలును
మగఱాల మించిన మలయుకూటములు
చెలువుమీరినయట్టి చెఱకుతోఁటలును
వేడుకచెల్లించు వింతవేదులును
రమణమైఁ దనరారు రాజవీథులును
వేదఘోషణములు వేళలయందు
తీరుగాఁ గనుపించు తిరుమాళిగలును
పరతత్త్వమెఱిఁగిన పరమవైష్ణవులు
యతులు సన్యాసులేకాంగివర్యులును

ఘనమైనతేజులు గలిగి రాజించు
యమునాఖువేల గోపస్త్రీలఁ గూడి
మన్నారు విహరించుమహిమచే వెలయు
నాదక్షిణద్వారకాతిశయంబుఁ
గన్నులపండువుగాఁ జూడవలదె !

వ॥ అని యప్పేటిసంపదల మాటిమాటికిఁ గొనియాడుచు వచ్చి యన్నగరంబుఁ బ్రవేశించి యేమని కొనియాడుచున్నాఁడు.

పదం - కాంభోది - ఝంపతాళం

నేఁడెంత శుభదినంబో నాతపము
నేఁడు గద ఫలియించెను
వేడుకలు మీరంగను ద్వారకా
విభుని నేఁ బొడగంటిని ॥ 1

భవబంధములు వీడెను నేఁడు గద
పరమపావనుండ నైతి
సవతులేనిహరిద్రానదిలోన
స్నానంబు సేయఁ గంటి ॥ 2

భావంబు రంజిల్లెను నేఁడు గద
పరమవైష్ణవుండ నైతి
కైవల్యసరణి నున్నకృష్ణపు
ష్కరణి నేఁ బొడగంటిని ॥ 3

నావిచారము తీరెను నేఁడు గద
నాజన్మ మీడేరెను
శ్రీవిమానమునసున్న యావేప
శృంగంబుఁ బొడగంటిని ॥ 4

వ॥ అని పలికి యవ్వీటి విజయరాఘవభూపాలకల్పితంబున్నై యుప్పరంబంటిన గొప్పగోపురప్రాకారంబుల దాఁటి పక్షిరాజ లక్షణలక్షితంబైన ధ్వజస్తంభంబుచెంగట సాష్టాంగంబుగా దండ ప్రణామంబు లాచరించి యద్దేవాలయంబునకు దక్షిణదిగ్భాగం బున నున్న హేమారవిందేందిరామందిరంబుఁ బ్రవేశించి యాదేవిని సేవించి యేమనుచున్నాఁడు.

ద్విపద॥ కలశాంబునిధికన్య ! కల్యాణధన్య !
సలలితసౌజన్య ! జగదేకమాన్య !
వందారుశర్వాణి ! వారిజపాణి !
మందరధరురాణి ! మన్నారు (రా) ణి !
పరమదయాలోక ! పాలితలోక !
నిరతగజానేకనియతాభిషేక !
భారతీ పార్వతీ భామలలోనఁ
గోరినవరమిచ్చుకువలయనయన !
శ్రీరంగమలపల్లి ! చెలువైనతల్లి !
కాచి రక్షింపవే కనకాబ్జపల్లి !

వ॥ అని యమ్మహాదేవిని మఱియు నేమనికొనియాడుచున్నాఁడు.

పదం - గౌళిపంతు - ఆటతాళం

శరణు శరణు మాచంగమ్మా, నీపాదములకు
శరణు శరణు మాచంగమ్మా, చాల
కరుణతో నన్ను బ్రోచుకారుణ్యనిధివమ్మా

చరణం॥ అలికులనీలవేణివమ్మా, మాచంగమ్మా
చెలువైన అంబుజపాణివమ్మా, సరిసాటిలేని
కులుకుగుబ్బలగుమ్మవమ్మా, మారాజగో
పాలుపట్టపురాణివమ్మా, ముద్దులగుమ్మా ॥ శరణు ॥

వ॥ అని స్తుతియించి యాదేవికృపారసంబు వడసి యుపకంఠంబున నున్న వైకుంఠసభాదిదివ్యమంటపంబుల వీక్షించి చంపకపున్నాగ తరుచ్ఛాయావంతురంబగు ప్రాకారాంతరంబునఁ బ్రదక్షిణంబుగా వచ్చి సోపానంబు లెక్కి యచ్యుతభూపాలమంటపమార్గంబున నిర్గమించి ద్వారపాలకులకు జోహారుసేసి లోని కరిగి భానుకోటిసమానస్వాయంభువమానగర్భగృహాంతరాళంబుఁ జేరి పెన్నిధిఁ గాంచినట్లు సన్నిధిఁ గాంచి యుప్పొంగి చిరత్నరత్న సింహాసనాగ్రంబున కటితటంబుఘటియించిన కాంచనపటాంచలం బులు నటియింప విజయరాఘవభూపాలుండర్పించినకిరీటిపచ్చల కిరీటంబు మొదలైన పెద్దపెద్దసొమ్ములఁ జెక్కి ముదురుకెంపుల సొంపులు పదివేలభానుబింబంబులావిర్భవించినట్లు గర్భగృహా భ్యంతర్బహిఃప్రదేశంబు లెల్ల ప్రకాశింపఁజేయ గెంగేలఁ గీలించిన చెంగోలుడాలు జాలువార రుక్మిణీసత్యభామలతోఁ జెన్నారు చున్నమన్నారుదేవునిఁ గన్నారసేవించి తన్మూర్తిభావించి మనో వీధికి రావించి యనేకనమస్కారంబులఁ గావించి శ్రీభూమినీళా సమేతుఁడైన పరవాసుదేవుని భజియించి యానందబాష్పధారలు జాలుకొనఁ బులకలుఁ గీలుకొన ననురాగంపు మొలకలు మొలవ నను నేలుకొనుమని ప్రార్థింపుచు నేమనుచున్నాఁడు.

ద్విపద॥ శ్రీరాజగోపాల ! చిరకీర్తిజాల !
కారుణ్యగుణశీల ! కల్యాణలోల !
గోవర్ధనోద్ధార ! గోపకుమార !
భావజసమరూప ! బహుళప్రతాప !
నందగోపకుమార ! నవనీతచోర !
చందనమందారసమకీర్తిహార !
కరుణారసాపాంగ ! గరుడతురంగ !
పరమవచోవేద్య ! భవరోగవైద్య !

దక్షిణద్వారకాస్థలికృతలీల !
రక్షింపఁగదవయ్య రాజగోపాల !

వ॥ చేరి మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

పదం - ఘంటారవం - అటతాళం

సేవకుండనై నీపంచఁ జేరితి యీదేరితి
భావజజనక దైత్యభంజన భక్తరంజన ॥ పల్లవి ॥

రాజగోపాల రమణీయవేష
రాధావల్లభ గోపాలకృష్ణ
హారిహారి హరిహరిరో హరిరో
మన్నమన్న మన్న సంపంగిమన్నా
కోరిక లిచ్చి నన్నేలుకోవయ్యా చేరి రావయ్యా
శారదనీరదవర్ణశయనా పద్మనయనా ॥ 1

వేరేదైవముల భావించను సేవించను
నారదవరద రాజనాయక ప్రాణనాయక
పలుమారు నీదుపదంబులు
తలఁచినవారలకు సుకవితాస్ఫురణంబుల్
కలుగుట యరుదె యెన్నగఁ
బలుకుల చెలిమగనిఁ గన్నబంగరుమన్నా ॥ 2

వ॥ అని మఱియు నేమనికొనియాడుచున్నాఁడు.

కం॥ కోరిక చేరికయయ్యేను
మీరక నామనసు వదలి మెదలకు మయ్యా
సారెకు మిముఁ బ్రార్థించెద
సారససాయకునిఁ గన్నసంపఁగిమన్నా.

వ॥ అని సన్నుతింప సన్నిధివారాకృతార్థునకుఁ దీర్ఘప్రసాదంబు లొసఁగిరట యెటువలెను. అప్పుడప్పుడమివేల్పు గుడివెడలి కదలి తన యానందంబున నా నందనందనుని మందిరంబు ముందఱనున్న యనంతంబున విష్వక్సేనగరుడాది పన్నిద్ద రాళ్వారులుమొదలైన నిత్యభక్తుల నారాధించి తాను యవ్వన మాలికి వనమాలికాకైంకర్యంబు సేయంగోరి యమ్మురవైరి భవనంబున కుత్తరదిగ్భాగంబున హరిద్రానదీతీరచంపకారామ సమీపంబునఁ గావేరి యిడుబాయయుగాఁబాయఁ గలిగిన యొక చాయ నొక్కవిశాల ప్రదేశంబున, హృదయాభిరామంబుగా నారామంబుఁ గావింపఁబూని యొకశుభముహూర్తంబున విష్వక్సే నునకు నారికేళంబు సమర్పించి తత్సమయంబునఁ దోఁచు దివ్య శకునంబులకు నుప్పొంగుచుఁ దటినీతటంబున సూటిగా శాటిచీరిఁ గట్టి కుద్దాలంబుఁ జేఁబట్టి కాల్వలుఁదీర్చి గనిమ లమర్చి చిటిపటా లేరివైచి చిటిపోటిచెట్లు పెఱికి పారవైచి బావులు నిర్మించి పాదు లేర్పరించి విరిసూటిని నారునాటి నానాటికిఁ బ్రోదిసేయుచు శిష్యునకు నాజ్ఞసేయుచు ఘటయంత్రకమనోరథమనస్వతం త్రుండై కేదారంబులకు నీరునడిపెనట యెటువలెను.

కురంజి - ఝంప - త్యాగమానం

పాదికి నూఱుబానలనీరు
చేదితే పొదలు చేమంతిపొదలు
ఒండె గోపాలరెండె గోపాల
చెండుఁ జేకొన్న శ్రీరాజమన్నా ॥
చలువలఁ దేరుసంపంగిపైరు
కాల్వలకె నూఱుకడవలనీరు
విరజాజిపొదల్లు వికసించె నేఁడు
సురపున్నాగలు సొంపు రాణించె

మల్లెలు పూచె మగతేఁటి చొచ్చె
మొల్లలు చిన్ని మొగ్గలువైచె
పొన్నలు పెరిగె పొగడలుఁ బొదలె
సన్నజాజులకు సమయము వచ్చె
ఎలదోటవిరులు హేరాళమాయె
ఫల మిచ్చి నన్ను బనిగొనవయ్యా ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున విప్రశిఖామణి పోషింప నశేషతరులతాకుంజ పుంజంబులు రంజిల్ల నవ్వనంబునకు జవ్వనంబువచ్చె నట యెటువలెను.

ద్విపద॥ ద్వీపాంతరపుద్రాక్ష తీపిపందిరులు
పైపై గుబాళించు పారిజాతములు
పాదిరుల్ తావిసంపంగిజొంపములు
మోదుగుల్ గేదగుల్ మొల్లపూపొదలు
గంధంపుమ్రాఁకులు ఘనసారతరులు
మందారములు తియ్యమావిజొంపములు
పొన్నలు పొగడలు పోఁకమ్రాఁకులును
(సన్నజాజులుమంచి జామమ్రాఁకులును)
కురువేరుదిన్నెలు గుజ్జుగొజ్జఁగులు
పరువంపుమరువంపు పాదివీథులును
మారేళ్లు నేరేళ్లు మల్లెపూపొదలు
నారంగలుంగముల్ నవలవంగములు
ఖర్జూరతరువులు కమ్మనిమ్మలును
భూర్జముల్ సంతానభూజరాజములు
కొండగోఁగులు నిండుగోరంటపొదలు
బండిగురివెందచప్పరపుదిన్నియలు

కలిగొట్టు కస్తూరిగన్నేరుపొదలు
తిలకనమేరువుల్ దేవదారులును
(నాగమల్లెలు మంచి) నారికేళములు
(తగరంపుతరువులు తగుకానుగులును)
తొలుదొల్తఁజిగురులై తొగరులైపొడమె
తలిరులై దళములై (తగజూడఁ) బొడమె
నవముగాఁ జిన్నిక్రొన్ననలంకురించె
నవిగుత్తులై యత్తి యరవిరులయ్యె
నంతటనిండార నవివికసించె
పొంతనే జలజల పుప్పొడుల్ రాలె
తేనె లాపుప్పొడితిప్పలమీఁద
సోనవానలరీతి జోరునఁ గురిసె
నవి కాల్వలై యేఱులై ప్రవహించ
హవణినయరవిరుల్ హరిగోళ్ళమీఁద
తేంటులు తదుభయతీరముల్ జేరె
బోంటులతో రాకపోకలు గలిగె
అచ్చటఁ బొడమిన యాళలాటువులు
పచ్చనై దోరలై పక్వంబులగుచు
ఫలములై మించునాఫలరసధార
చిలుకలు నోరూరి చెంగటఁ బారె
జడిగొని గుజ్జుగొజ్జఁగిపొదల్ గురియ
విడివడి జాల్కొని వెల్లువల్గట్టి
మగటాల నిగిడారుమడువులు మీరి
యెగబారె పన్నీటియేఁటికాలువలు
ఘనసారతరువుల గంబురాలురుల
గనిమలై దిన్నలై గట్టయ్యె నచట

నీవిధంబునఁ జాలయింపునొంపెసఁగ
నావనవై భవంబపుడు రాణించె.

వ॥ ఇవ్విధంబున నవ్విప్రకుమారుండు శరీరాయాసంబున కోర్చి జలంబు మార్చి పోషింప నాకాంతారంబు గొంతకాలంబునకు వేరుబారి వివిధకుసుమంబుల శాఖోపశాఖమానంబై చిగురులతో గరుల మొగ్గలతావుల పూవుల గుత్తులయెత్తులసోనల శలాటుల నీటులఫలంబులకులంబుల బలసి వెలసి సర్వకుసుమవిశ్రుతంబై యతనినయనారవిందంబుల కానందంబు సంపాదింప వనమాలికా కైంకర్యంబుఁ గావింపఁ బూనియున్న యనంతర కథాసంవిధానం బెటువలెను.

ఇవ్విధంబున నారామకైంకర్యపరుండైన ద్విజనందనునకు నిజనందనరసావేశంబు గల్పించి యతనిపట్లఁ గొంతవినోదంబు నడిపింపంగోరి శౌరి గుడిసేవచేయు సానికూఁతుల వంగడంబునం దిద్దఱ దివ్యాంగనలఁ బుట్టించెఁ గనుక నాకనకాంగులు కస కాంబరుప్రేరణంబున విద్యలు నేర్చినకారణంబున నిచుళా నగరంబేలు చోళభూపాలునిపాలికి వచ్చురాకకుమున్నుగా నన్న రేంద్రచంద్రుండొక చంద్రశాలకుఁ గొలువునకు వచ్చెనట యెటువలెను.

ద్విపద॥ శ్రీరాజగోపాలసేవచేఁ జాల
పేరుగావించిన బిరుదుమన్నీఁడు
లక్షణాన్వితుఁడు కళావతీసుతుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి యుత్తమరాజమౌళి
రణముల జగజెట్టి రఘునాథపట్టి
గుణరత్నములదీవి గురుజనసేవి

బహుదానపరుఁడు భూపాలశేఖరుఁడు
సహజగుణస్ఫూర్తి సర్వజ్ఞమూర్తి
రతులకు రతిరాజు రాజులరాజు
వితరణగుణశౌరి విబుధజంభారి
జగదుపకారి వైష్ణవమతోద్ధారి
తగవులవీడు చింతామణిజోడు
నీతికిమాంధాత నియమసంధాత
జాతివార్తలమేటి శౌర్యకిరీటి
సరసుఁడు నెరజాణ చక్కనివాఁడు
పరమవైష్ణవులచేపట్టుకూచంబు
పలికి బొంకనివాఁడు పరమవివేకి
నిలుకడగలవాఁడు నిత్యాన్నదాత
పట్టభద్రుండు కృపాసముద్రుండు
చుట్టాలసురభి రాజుల మేలుబంతి
వరశరణాగతవజ్రపంజరుఁడు
నరులపాలిటిపున్నమచందమామ
ఏకవీర్యుఁడు జగదేకవదాన్యుఁ
డాకారమన్మథుం డధికసాహసుఁడు
కోరినవారికిఁగొంగుబంగారు
చేరువమేరు వాశ్రితవర్గమునకు
పేదలపాలిటిపెన్నిధానంబు
వేదకోవిదులకు వెలలేనిసొమ్ము
అనుమానమునఁ దేలి యావనమాలి
చనువరియిల్లాలిచనుబాలు గ్రోలి
పెరిగినయన్న గోభిలమౌనికన్న
పరతత్త్వరుచిఁ గన్నపాయంపుమిన్న

విజయరాఘవశౌరి విద్యావిహారి
భుజబలకంసారి పూర్ణసంసారి
అన్నిటనెరధాని యాతాజధాని
మన్ననతో నేలు మహి మేలు మేలు

జతి - కైవారం

తరుణీజనకుసుమసాయక
తంజాపురీనాయక పరాకు.

॥ అష్టకం ॥

రాజముఖి వినవమ్మ చక్కని
రాజగోపాలచంద్రుని
రాజసమ్మున తోడితేగదే
రతుల యీరేయిఁ గూడను ॥
తేజమున సరిలేక మించిన
దీనజనమందారుని
భోజరాజతనూజ నేలిన
భువనమోహనగాత్రుని ॥

దరువు - మధ్యమావతి - ఆది

నెర నీటుమీరంగ నిచుళాధినాథుండు
గురి దొరల్ గొలువంగఁ గొలువుకు వచ్చెన్ ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున నవ్వసుదేశ్వరుండు బహువిధమణిగణకిరణ సాంద్రని స్తంద్రచంద్రశాలాంతరాళంబుఁ జేరి మీరి సారంగ నయనలతోఁ జెలువుమీర కొలువై యుండెనట యెటువలెను.

వ॥ ఆవేళ చోళభూపాలతిలకంబు సంగీతభంగితాంతరంగుండై యంగనామణులం గనుంగొని సరసవిలాసవాఙ్మాధురీమంజరీ ధౌరంధరధురీణుండై యొక్కజక్కవగుబ్బెతకుఁ బుక్కిటివిడె మొసంగి, కెంగేల నొక్కశృంగారవతి కీలుజడ గీలించి, బొటవ్రేల నొక్కకుటిలకుంతలనీవీబంధంబు జాఱ మీటి, యొక్క బిబ్బోకవతి సిబ్బెంపుగబ్బిగుబ్బ లుబ్బరంబుగా ఘనతరనఖరేఖలఁ జీరి, యొక్కయంబుజనయనమధుమధురసమధురాధరసుధారస ధారలఁ గ్రోలి, మంజులమృదుళమహనీయభావనీయకరనీరజ యుగళంబు మోడ్చి యొక్కపంకజాక్షిబింకపుపాలిండ్లు సంకు మదకుంకుమపంకంబుల నలంది, యొక్కరంభోరువుపరి రంభణం బొనర్చి, యొక్కకుంకుమగంధి నంకంబున నుంచి యంచితంబుగాఁ గొలువై యున్నయవసరంబున నొక్కవస రము చెలి చేరి యారాజశేఖరునితో నేమని విన్నవింపుచున్నది. ఓరాజన్యమూర్ధన్య! రాజగోపాలస్వామిసేవకురాలైన దేవదేవి దేవరకు భరతసంగీతాదివిద్యల వినుపించ నుత్సహించి సంగీత మేళంబు హవణించుకొని బైటికూటంబున వచ్చియున్న దయ్యా. అయితే రప్పించుమా.

అప్పు డాజనపతిపంపున వారుఁ బిలువ నాకలువకంతి చంటిపై జంటగుబ్బలనునుపెట్టు రవికెఁగనుపట్టుదేళవాళి కానెప్రకాశింప నెరసాముగొప్పకొప్పుకప్పు గుప్పళింపబురుసాచీరపింజలు చరణ మంజీరంబుతోఁ జీరాడ బాహుమూలకాంతులు గుబ్బలపైఁ గోరాడ తనరూపురేఖలు మదనమదవతితోఁ బోరాడ నిజాగ్రజతో జోడుగూడి వచ్చెనట యెటువలెను.

గుమ్మకాంభోజి - అటతాళం

కైవసంబుగా కాముకులమీఁదను
భావజుండేసిన పసిఁడితూపనఁగ
దేవదేవి వచ్చెఁ దెరవలు గొలువంగ
భూవరశేఖరుఁడు పొగడఁగ నపుడు
మొక్కేను మొక్కే నయ్యా
చక్కేరవిల్తుని మించినసార్వభౌము ॥
ఓబాలికలార యించుక సేపు పదకేళివినిపించరె ॥

వ॥ అనిన నమ్మదమరాళయానలు మృదువుగాను సావధానలై పదకేళి వినుపించిరట యెటువలెను.

ఇవ్విధంబున నాట్యంబు వినుపించిన జవ్వనులకు బడసాచీర తొక్కవరుససొమ్ములు పాలించెనట యెటువలెను.

ఈరీతిఁ బాలించి యమ్మహీకాంతుండు అంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించెనట యెటువలెను.

ఇవ్విధంబున నప్పద్మనయన యప్పయుందాను బార్థివేంద్రుని మెప్పించి యాతండిచ్చిన యీవులఁ జేకొని తరలిమఱలివచ్చుచు మండువేసవియెండకాకలం బడలి చలిపందిరులజాడలు చెట్లనీడ లరయుచు మధ్యాహ్నసమయంబునకు దైవవశంబున నా విప్ర నారాయణునితోటచాయకు వచ్చిరట యెటువలెను.

దరువు

కైవసంబుగాఁ గాముకులమీఁదను
భావజుండేసిన పసిఁడితూపనఁగ
దేవదేవి వచ్చెఁ దెరవలు గొలువంగ
కావేరితీరశృంగారవనముఁ జేర ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున వచ్చి యాకృశోదరి నిజసోదరితో నేమనుచున్నది.

పదం ॥ యమునకలకాంభోజి.

ఎంతవింతాయె నెలదోఁట
యింతిరోః చూచితే యిచ్చోట
కంతుఁడు విరిసానకత్తిఁ జిమ్మిని
కాంతారము వానిగరిడి కాఁబోలు

ప ద ం.

కన్నెరోః చూచితే యీగబ్బారదీవి
విన్నాణమాయె నీవిరిగుజ్జుమావి
పొన్నమాకులక్రిందిపూదేనెబావి
సన్నగాడ్పులు దెచ్చె సంపంగితావి ॥ 1
మలదులవచ్చెని తుమ్మెదబారు
కలకల మనుచు చిలుకలదుమారు
చలువలదేరు గొజ్జఁగినీటియేరు
వలపలదిగినారు వలరావారు ॥ 2
కొమ్మరోః వింటివే కోయిలపాట
ఆమనిసరకులు హవణించెపేట
కామునిదళవాయి కాఁపున్నకోట
ఏమని వర్ణింతు నియ్యేటిబైట ॥ 3

వ॥ ఇవ్విధంబున నవ్వనవైభవంబు వర్ణింపుచు వచ్చి వచ్చి యచ్చటచ్చట నామచ్చకంటి నెచ్చెలులతోఁ గూడి విరులఁ జిదిమి సరులుగట్టుచు తొగరుచిగురులఁ గోయుచు పొగరుచిలుకల దగరుకోయిలల నెగురఁదోలుచుఁ దావిపొదలుపూపొదల వదలక మెదలుకొదమతుమ్మెదల నవల నదలింపుచుఁ బ్రచురప్రమోదంబునఁ బుష్పాపచయంబు సలిపెనట యెటువలెను.

దరువు.

బారంట యలదేఁటి బారంట పెనగేని
గోరంట కేతెమ్మ గోరంటగుత్తి
నెరవాదివై నీవు విరవాది దేకున్న
వెరవేది వరలాచదొరవేది కిపుడు
సీతులా రామబె సీతు లాయెవగలు
జాతులుదెమ్మన్న జాతులేలమ్మా
యావింత లేటికే నీవెంత బెనఁగిన
చావంతిపూబంతి నావంతు గాదా ॥

వ॥ ఈ విధంబునఁ బుష్పాపచయంబు సల్పినక్రమంబుఁ బాయుట కునై యచ్చటనున్న కాసారతీరంబుఁ జేరి యందుఁ జెలువొందు నిందీవరరాజరాజీవరాజహంసాదివైభవంబులఁ గనుంగొని యాభామినీమణులు తమలోఁ దామే మనుచున్నారు "ఓనారీ మణులారా! యీ పుష్పాపచయంబు సల్పినక్రమంబు వాయుటకునై యీకాసారంబు డిగ్గి జలకేళి సలుపుదామా!" "ఆలాగే కానీవోయక్కా" యని యివ్విధంబున వారొకరి కొకరొడంబడఁ బల్కుచు నాకాసారంబు డిగ్గి నటియించిన క్రమంబెటువలెను.

జతి॥ దరువు॥

బంగారుబిందెల పన్నీరు నించుక
శృంగారవతిమీఁదఁ జెలియ చల్లెను ॥ 1
పొంగుచుఁ బుప్పొడి పొలఁతి యొక్కతె తెచ్చి
రంగైనయందెల రమణిపైఁ జల్లె ॥ 2
జాణవాచిమ్మనగోవి జాతికుంకుమఁ దెచ్చి
బాల యొక్కతె చిమ్మెఁ బణతిపై నపుడు ॥ 3

విరిఁబోణి యొసఁగినవిరు లూని యందెల
తెరవ యొక్కతె చిమ్మె దేవిపై నపుడు ॥ 4

వ॥ ఈ విధంబున నటియింపుచు జలక్రీడలాడి యాకాసారంబు వెడలి చిరత్ననవరత్నభూషణాంబరాదిశృంగారంబులు నవరించి యచ్చటనున్నసంపంగిమ్రానిదండ వేదండగమనలతో నాదేప దేవి నిల్చినక్రమ మెవ్విధాన నుండెను.

అప్పుడాదండ నొక్కపర్ణశాలపురోభాగంబున యోగవిద్య మూర్తీభవించినట్లు వైరాగ్యంబునకుఁ గరచరణాద్యవయవంబులు వచ్చిన చందంబున వీరవైష్ణవమతంబు శరీరంబు ధరించిన విధంబున విష్ణుభక్తి విగ్రహంబుఁ బరిగ్రహించిన తెఱంగున మాయావాదిమతగజకంఠీరవుండు దివ్యప్రబంధానుసంధానధురంధరుండై కతిపయశిష్యపరివేష్టితుండై తన్నుఁ గణింపక విష్ణుకథాగోష్ఠి నున్న విప్రనారాయణుని విలోకించి కించిన్మందహాసకందళితసుందర వదనారవిందయై యామహానుభావుని దనతర్జనిచేతఁ జూపుచు నిజాగ్రజతో నేమనుచున్నది.

క॥ అక్కక్క చూచితే వీఁ
డక్కట! మనదిక్కుఁ జూడఁడంతటివాఁడా!
చక్కెరవిల్తుని గెల్చిన
ముక్కంటియు నన్నుఁజూచి మోహింపఁడటే!

వ॥ అనినయనుజతో వనజలోచన యేమనుచున్నది.

క॥ నీనటనలఁగని సొక్కను
నానటనలఁజూచి సొక్క నటుఁడో విటుఁడో
యీనారాయణదాసుఁడు
సానులకును మౌనులకును సంగతిగలదే ॥

వ॥ అని పలుకుపలుకులు విని యావాలుగంటి తెఱగంటిదొరయింటి చలువపంటిచెఱకువింటివాని సరకుఁగొనక తెరకలుగాడఁ దపోధనంబుఁ బోనాడుకొన్న విశ్వామిత్రపరాశరాదుల చరిత్రంబులుదహరించుచు నయ్యోగపరుని భోగపరునిగాఁ జేసెద నని ప్రతినంబూని నెరసాని దొరసానితనంబు గనుపించ నేమను చున్నది.

పదం॥ కాంభోజి॥ అట॥

దేవదేవి:- పందెము గద్దటవే వోయక్క-
పందెము గద్దటవే ॥
పందెము గద్దటవే వీని నా
బంటుగా నేలుకొంటె ॥

అక్క:- అందు కేమి యాలాగైతే నీ
పడిగిన పందెము నీకిచ్చేనే, ఓచెలియ,

దేవదేవి:- హరిభక్తిఁ దప్పింతునా నాపై
యనురక్తి రప్పింతునా,

అక్క:- పరమపావనుండీబాపఁడు నినుఁ జూచి
బడసేవాఁడు గాఁడే, ఓచెల్లె,

దేవదేవి:- విటునిగా నడపింతునా దాసరి
నటనలు విడుపింతునా,

అక్క:- కటకట ! నీకింతగర్వ మేలే వీఁ
డటువంటివాఁడు గాఁడే, ఓచెల్లె,

దేవదేవి:- గీతము వినిపింతునా మరునికై
జీతము మొనయింతునా,

అక్క:- నాతిరో ! హరికీర్తనకు సొక్కువాఁడు నీ
గీతములకు దక్కునా,

దేవదేవి:- చేరికి రావింతునా విరహము
చేరిక గావింతునా,

అక్క:- శౌరిమందిరముఁ జేరఁబోవువాఁడు
కేరికి రానేర్చునా, ఓచెల్లె,

దేవదేవి:- అడపము గట్టింతునా వానిచే
మడుపులుఁ జుట్టింతునా,

అక్క:- గడిదేరి పలికేవు కైంకర్యపరుఁడు నీ
కడపము గట్టునటే.

వ॥ అని యాజగజంత మాయలాడి నేఁడు రేపట నీప్రోడతపసిని జోడుఁగూడి తపోధనంబుఁ గిలుబాడి తనలీలావిలాసంబు నెరయించి వింతవింతరతుల నలయించి యలయించి తెచ్చెద నని పలికి యాకలికి నింటికి వీడుకొల్పి యొంటి నొకపొదరింటి చేరువకు వచ్చె నటయెటువలెను.

ఆసమయంబున భూసురకుమారుండు తనపాటు ఫలించెనా యని వనవాటికలోఁ గలవిరులు చిదిమి యనఁటిపొదల నదిమి చెండ్లు విండ్లు నమలు బంతులుగా వింతవింతగా హపణించి తనపాలి పెన్నిధియైన రాజగోపాలస్వామిసన్నిధికి వచ్చి యవి సమర్పించె నట యెటువలెను.

పదం॥ ఘంటారవం॥ ఆది॥

దండాలు శార్ఙ్గకోదండ చేకొనవయ్యా
దండము నీకు వేదండవరదా ॥

కరము లెత్తి మొక్కెను కరము లాలించి నా
సరులు చేకొనవయ్య సంపంగిమన్నా ॥
సంతులు బాడేరు బంతులు జేకొని
కంతుని గన్నయ్య, నన్ను గరుణింపవయ్యా ॥

వ॥ అని యాసిద్ధసంకల్పుండావేదండవరమునకుఁ బూదండలు సమ
ర్పించి యాదేవుని యేమని వినుతించెను.

చూర్ణిక:- శ్రీ చంగమలపల్లి మనోహరాకార ! చారుతరమాణిక్యగోపుర
ప్రాకార ! సమస్తదైతేయకమలవనవేదండ ! సంభృతశార్ఙ్గకో
దండ ! సంతతదక్షిణద్వారకావాస ! శారదచంద్రచంద్రికాహాస !
రక్షితచోళభూపాల! శరణం తవ చరణరాజీవయుగళం భజేహమ్॥

వ॥ అని మఱియు నాపంకజనాభునకు సంకీర్తనంబుగా యాలపదం
వినుపించె నట యెటువలెను.

యాలపదం ॥ కేదారగౌళ ॥ మధ్యం.

నీపాదాలు పొడగంటి నీదాసుండ నైతి నంటి
ప్రపంచ నిల్లుగట్టుకొంటి సంపంగిమన్నా
చేపట్టి యేలుకోవయ్యా ॥
నేఁడు నాకోర్కె లీడేరె నేఁడు నావెతలు దీరె
నేఁడు నాకు శుభములుఁ జేరె సంపంగిమన్నా
నిన్నుఁ జూడఁగంటి ॥
పరమపావనుఁడనైతి పరమవైష్ణవుఁడనైతి
పరమపుణ్యుఁడనైతి నేను సంపంగిమన్నా
కరుణించి నన్నేలు కోవయ్యా ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున నీలవర్ణుని వర్ణించి విప్రనారాయణుండు పర్ణశాలఁ
బ్రవేశించెనట యెటువలెను.

దరువు ॥ ఘంటారవం ॥ అట.

చలువచీరపాణిచారుజాతిమీరఁగఁ గట్టి
తిలకము చిత్రించి నామతిరుమణి దిద్ది
విలసిల్లుకిఱుగంటు వీపుపై నటియింప
జలజాక్షి కొ త్తమసానియై వచ్చె ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున సమ్మౌనిపాలికి వచ్చి భావికుచార్పణ సూచకంబు
గా జంబీరఫలంబులు కానుక లిచ్చి యతనిచరణారవిందంబులకు
వందనంబు లాచరించెనట యెటువలెను.

“ శ్రీమతే రామానుజాయ నమః, భగవద్భాగవతాచార్యకృపా
భివృద్ధిరస్తు ” అని యేమనుచున్నాడు.

చూర్ణిక॥ హేతరుణి ! కిమేతదత్రాగమనం ? కిమావాసస్థాననం? కిం భవ
దీయం నామధేయం ? కాషాయాంశుకాదివిశేషవేషధారణం కిం
కారణం ? కిమేతావృశదీనతయా ? మయా యాదవశశాంకకింక
రేణ తవ కింకరణీయం ? తావకీనం కథయ వృత్తాంతమఖిలమ్.

వ॥ అనిన దేవదేవి యామహానుభావుని జూచియేమనుచున్నది.

చూర్ణిక॥ ఆకర్ణయ మౌనిజనవరేణ్య ! దేవదేవీనామ్న్యహం, దేవదాసీలో
భాదిదుర్గుణసమేతాం మాతరం విహాయ వైరాగ్యేణ సమాగత్య
భవద్దివ్యసందర్శనం (లబ్ధ్వా) స్వామినాం చరణారవిందసేవాం
కరోమి, కరుణాకటాక్షవీక్షణేన పరిరక్షణం కర్తవ్యమ్.

వ॥ అని మఱియు నేమనుచున్నది.

పదం॥ కాంభోది.

గాసామునకు మిమ్ము వేసరించమయ్యా, బాపనయ్యా,
ఇలు రోసివచ్చినదాని కాసుద్దులికనేల, బాపనయ్యా.
కులమేమి పొలమేమి కూటికి వెరవేమి. బాపనయ్యా, నీ

ఎలువెల్ల బంగారునిగ్గులు దేరేని, బాపనయ్యా,
ఎలదోటపనికి నిన్నెవ్వారు బంచిరి బాపనయ్యా,
మాతోఁ బలికితె ముత్యాలు పగడాలు చిందేనా, బాపనయ్యా,
చెమటలు వడియంగ జేతులు జడియంగ, బాపనయ్యా,
కమలాకరములకు కాల్వలు దీర్చేను, బాపనయ్యా,
కొమరుపాయమెల్లఁ గొల్లఁబోనిత్తురా, బాపనయ్యా, నీ
సముఖాన కొత్తమసానియై యుండేను, బాపనయ్యా,
ఊరేమి పేరేమి యున్నచందమేమి, బాపనయ్యా, యింత
గారవించి నన్ను గడకంటఁ జూడవు, బాపనయ్యా,
చేరి నీపాదాల సేవసేసే నని, బాపనయ్యా, చాల
కోరి నిన్ను చాలకొలువ వచ్చితి నయ్యు, బాపనయ్యా ॥

వ॥ అనిన నప్రతిమహరిభక్తిపారాయణుండగు విప్రనారాయణుం డాభామను జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

పదం ॥ కాంభోది ॥ అట.

పదివేది దివ్యప్రబంధము మాకు
నైఁపదు సంసారబంధము.
ఎద నుండు హరిభక్తిగంధము,
యోగీంద్రులతోనె సంబంధము ॥భామా॥

పల్లవి

మాతో మీకేటిమాటలు విన
వాడిగాదు మీపాటలు ॥భామా॥ 1
భవనంబులు పర్ణశాలలు మా
పాటలు హరిమీఁదియేలాలు
తగిలియుందురు ముక్తిబాలలు మా
దాపురములు హరిలీలలు ॥భామా॥ మాతో ॥

మేమున్నయూరు శ్రీద్వారక ముక్తి
కామునిపైనె మాకోరిక
స్వామిభక్తి మాకుచేరిక, ఓ
కోమలిః నీవిక నూరకపోవె ॥ భామామాతో ॥ 3

ఆలుబిడ్డలపొందుఁ గోరము, మేము గోరేది
హరిభక్తిసారము
నీలవర్ణుని గొల్చువారము మీ
యాలాపములు విననేరము ॥ భామా మాతో ॥ 4

పరమాన్నములు కాయగూరలు మా
పరిధానములు నారచీరలు
సరిపోవు మీకు మామేరలు మా
సంగడికాండ్రు పకీరులు ॥ భామా, మాతో ॥ 5

వ॥ అని తనసంగతి నంగీకరింపని వైష్ణవపుంగవుని బహుభంగులఁ బ్రార్థించి యాకలికిచిలుకలకొలికి పనులుసేయ సమకట్టి పయ్యెద జారఁగట్టి వెరవరి గనుక చొరవకుఁ జొచ్చి యాపరమవైష్ణవునిఁ జేరి పాలకుద్దాలంబుఁ దిగిచి కేలం గీలించి పాదులకు నీరు పారించు పాటునికి సహకారిణియై గనిమలు దీర్చుచుఁ గాల్వలు దార్చుచు మడవలు మార్చుచు వేరువెల్లంకులు నఱికివైచుచుఁ బూరిమొలకలు పెఱికివైచుచు కంపలు నాటుచు వెంపర మీటుచు వనమండలసహచారిణియై చనుకొండలపొంగున నడుము గడగడ వణఁక నెమ్మోమునెత్తమ్మిపైఁ జెమటలు గ్రమ్మ నాయాసంబున కోర్చి యతనిచిత్తంబురా నడువ నేర్చి చలువలు విసర్జించి షడ్రసాన్నంబులు వర్జించి పరిమళంబులఁ గోరక యనిశంబును నిద్రవేగింపుచు నతని మనస్సు లాగింపుచు నీరీతి దినచర్యలు నడుపుచు దినంబులు గడుపుచు నుండియుండి వేసరి

యాదాసరిపాలుని గరఁగింపవెరవుఁగానక నాసరివారిలోఁ బ్రతినఁ బూని యవజ్ఞ దెచ్చుకొంటిగా యని కంటికొలుకుల నీరుజార నాసారంగలోచన రాజగోపాలస్వామిని దూరుకొనెనట యెటువలెను.

పదం॥ ఘంటారవం॥ అట॥

ఘోరమణుని జేరి పొడగన్నదానను, రాజమన్నా, ఆ
మేరతోనె యిట్టు చేరవద్దన్నాడె, రాజమన్నా,
ఏటికి నీయెలదోటకు వచ్చితి రాజమన్నా, నే
నేటికి నితఁడున్నచోటికి వచ్చితి రాజమన్నా,
మొక్కలిబాపని సొక్కించే నని రాజమన్నా, మా
యక్కతోఁ బంతము లాడుకొంటి నేల రాజమన్నా,
విరులు గాననైతి విడెము గాననైతి రాజమన్నా,
నిరతముఁ గంటికి నిదురఁ గాననైతి రాజమన్నా,
మొగము జూడడు నాముచ్చటఁ దీర్పడు రాజమన్నా, నన్ను
మగువా రమ్మని యొక్కమంచిమాటాడడు రాజమన్నా,
సరకు సేయడు వీఁడు చక్రాతివిధమున రాజమన్నా, వీని
గరఁగింపఁ జాల నాగర్వ మింతకు వచ్చె రాజమన్నా,
ఏమి సేతు నాకెవ్వారు దిక్కయ్య రాజమన్నా, నీవు
నామాట చెల్లించి నన్ను గావవయ్య రాజమన్నా ॥

వ॥ అని యాకన్నులకలికి వెన్నునకు విన్నవించి తోటపనుల బడలి యొకచోట నిద్రింప నాభద్రగజయాన కలలోన వచ్చి సుభద్రాసోదరుండీరేయి కోరిక చేరికలయ్యెదు నని గారవింప నాచంపకగంధి దిగ్గన మేలుకాంచి కాంచనచేలానుగ్రహంబునకు హర్షించి యొక్కయశ్వత్థంబుక్రింద నాశ్వసించియున్న నారేయి మహావర్షంబు గురిసెనట యెటువలెను.

కం॥ శంపాలతలు నటింపఁగ
తుంపరలై చినుకు లగుచుఁ దోరణలగుచున్
చంపకగంధి చలింపఁగ
నంపాజాలంపువాన లప్పుడు గురిసెన్ ॥

వ॥ అమ్మహావర్షంబుచేతఁ దడిసి జడిసి నడురేయి నానిడువాలుఁగంటి యాతపసిముక్కంటియున్నకారాలయింటిచాయకు వచ్చి యేమను చున్నది.

కాంభోది॥ ఆది॥

ఏమయ్య చోటియ్యరాదా, ఓ స్వామి
నామీఁద నీకు దయలేదా, వానచే
నామేను ముద్దాయె నడురేయి పొద్దాయె ॥ ఏమయ్య ॥

నమ్మి వచ్చినదాన గానా నీపాదముల
నమ్మి వచ్చినదాన గానా, అయ్యయ్యో నన్ను
రమ్మని పిలువ వింతైన, నాపై వాన
చిమ్మనగోవులు చిమ్మినట్లు గురిసేని ॥ ఏమయ్య ॥

ఒకమూల నొదిగియుండేనయ్యా, నీపర్ణశాల
నొకమూల నొదిగియుండేనయ్యా, అయ్యయ్యో నీ
వొకమాఱు పలుక వేమయ్యా, నేనొంటిగ
నొకరామ నింకెందు నుండఁగలను గోవింద ॥ ఏమయ్య ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున నాజవ్వని యవ్వనిమధ్యంబున సలజడిచేఁ జేరి చోటిమ్మని మాటిమాటికిఁ బ్రార్థింప నాతీర్థపాదుండు తనశిష్యుని చేతఁ దలుపుఁ దెఱిపించి యాబింబాధరకు జంబుగూడ నిప్పించి యేమనుచున్నాఁడు.

పదం॥ కురంజి॥ రూపకం

పావనివౌదువు భక్తురాలవౌదువు
భావింప నీ వెంతపరిశుద్ధవైనా
నావద్దకు రారాదు నడురేయిప్రొద్దున
శ్రీవైష్ణవులు గేలిసేయరా నన్ను ॥ పావని ॥

జడివాన వెలిసెను సన్నచినుకులాయె, నీ
గుడిసెపంచనుండు గడసేపుదాఁక,
పడతులు వద్దనున్న భక్తి యించుకఁ దఱుఁగు
నడవడి దప్పును నారీమణివల్ల
జడధారు లేయూరు జవ్వనులేయూరు
పడుచ యెన్నడు లేనిపలుకు లేమిటికే ॥ పావని ॥

మగువ చెంగట నున్న మౌనమించుకఁ దఱుఁగు
మగువలతోఁ బొత్తు మౌనికిఁ దగదు
పగటివేళల మాతో భాషింతువుగాని
చిగురుబోఁణి యీరేయి చేర రావద్దు ॥ పావని ॥

వ॥ అని పలికి మఱియు నాబింబోష్ఠి నిష్ఠురోక్తులు బలుక నామాటలను మోమాటబూని యామౌని తనకడనున్నశిష్యుని జూచి యేమను చున్నాఁడు.

పదం ॥ యదుకులకాంభోజి ॥

విప్ర:— జడివానచే నొగిలి చలిచేత నీరేయి
అడచి పడుచున్నాది యలినీలవేణి,

శిష్య:— విడువక మిము పేర వేమారుఁ జీరుచుఁ
బడుచున్నది లేదంటి పరమయోగీంద్ర ॥

సావేరి

విప్ర:— ముమ్మరమై వాన ముసురుబట్టియున్నది
కొమ్మను లోనికి రమ్మందమటర,

శిష్యు:— రమ్మంటె వద్దనరాదుగా యాచార్య, యీ
కొమ్మచన్నులకు మీరొమ్మందమౌన,

విప్ర:— చలిచేత నిప్పుడు చాతానిపడుచుకు
నిలువెల్లఁ బులకించి వలిపట్టె నటర,

శిష్యు:— భళి భళిరె మిమ్ము ఫాలాక్షగదిమిన
వలిపట్టె దాని వలిపట్ట లేదు

విప్ర:— అరమర నేసితే యపచారము రాదా
తరుణి వాసుదేవదాసురాలు గాదా,

శిష్యు:— హరి హరి మొదలింటి రెండక్షరములు
పరిహరింపవయ్య పరమయోగీంద్ర.

విప్ర:— మము దూరుచున్నాది మనసందుకు రమ్మని
రమణిని బిలవర రామానుజులు.

శిష్యు:— మమతతో దేవరమన సందుకు మొగ్గితే
రమణిని మీవద్దకు రమ్మనే నయ్యా ॥

వ॥ అని యాధూర్తశిష్యుండు కొన్ని వార్తలాడి వెడలిపోయే నట యెటువలెను.

వ॥ ఆ సమయంబున నామోహనాంగి పర్ణశాలచెంగటకుడుంగంబులో దాఁచిన చలువచీరఁ గట్టి గట్టికమ్మిపయ్యెద చెఱఁగు మెఱుఁగు గుబ్బలపై సవరించి తగినసొమ్ములు ధరియించి యతని యనుజ్ఞ వడసి గుడిసెలోఁ బ్రవేశించి తడిసినకురులు విదలించునెపంబున

నుదుటుగుబ్బలయుబ్బు గనుపించ నలమట పలుకులు వినుపించి యడుగులకడఁ జేరి యేమనుచున్నది.

పదం॥ ముఖారి॥ ఆది॥

పల్లవి

నెటికలు దీసేనయ్యా నీతొడలు
నే వడివేఁ సేనయ్యా,
కటకట నాతో ముచ్చటలాడితే నేమి
యిటువంటివైరాగ్య మిఁక నేటికయ్యా ॥ ॥ నెటికలు ॥

ఆచార్య నీవు నన్నేలముకోవయ్యా
మీచిత్త మూర మెలఁగేనయ్యా ॥ 1

పైటచే విసరేనయ్యా నేను నీ
మాటలు కొసరేనయ్యా,
ఆఁటది యుసురంటే అది నీకుఁ గోరగాదు
నేటికైన మీవద్దఁ జోటియ్య వయ్యా ॥ 2

పాదము లొత్తేనయ్యా తావిపువ్వొడి
పదనుసేసి మెత్తేనయ్యా,
సేదఁదీర కొంతసేవ సేయించుకొని
నీదాసురాలిఁ గూడి నిదురబోవయ్యా ॥ 3

వ॥ అని తనమాయకు లోనుపరచి గానపరిచయంబున మేనుమఱచిన యమ్మహాభాగవతుని మనసు లాగించి భోగించి రేయెల్ల వేగించి యతఁడు తనవలలకు జిక్కుట నెఱింగి యేమనుచున్నది.

దేవదేవి:— ఓపరమయోగీంద్రా మాయక్క తనుజూడఁ బిలువ నంపినది. ఊరిదాక పోయివచ్చేనయ్యా,

విప్ర:— ఓవాలుగంటి నీజంటఁ బాసి యొంటినే నుండనేర్తునా నీవెంట వచ్చేనే.

దేవదేవి:— అ యి తే విచ్చేయవయ్యా. అని తనయింటికి నమ్మహా భాగవతుని సాగించుకొని వచ్చేక్రమ మెటువలెను.

దరువు॥ కళవాణి॥

అల ఋశ్యశృంగుని నతివలు దెచ్చినట్లు
వలపించె నాయింతి వైష్ణవోత్తముని ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున విప్రనారాయణునిఁ దోడితెచ్చి యాదేవదేవి తమ యక్కకు పందె మొప్పగించి యేమనుచున్నది.

పదం॥ మధ్యమావతి॥ అటతాళం॥

చెల్లి:— పందెముఁ జెల్లె గదే, ఓ యక్క పందెముఁ జెల్లె గదే,

అక్క:— వీని కందుమాటల కరగించినపుడె నీ పందెముఁజెల్లెనె బంగారు చెల్లె ॥ 1

చెల్లి:— వలపించరాదంటివే, ఓయక్క వలపించరాదంటివే,

అక్క:— ఆ వలరాజునైనను వలపించ నేర్తువే, చెలియ కలియుగ రంభవు కావా నీవు ॥ 2

చెల్లి:— నీచిత్తము వచ్చునా, ఓ యక్క నీచిత్తము వచ్చునా,

అక్క:— నీచెల్వుఁ జూచిన నిలువున కరగరె ఓచెల్లె భూసుర ఖేచరులైనా ॥ 3

వ॥ ఇవ్విధంబున కాంతారత్నంబు కొంతకాలమాపరమోపశాంతునిఁ గంతునిమాయల సొక్కించి రతిశ్రాంతుని జేయుచున్న కూతురి చాతురికిఁ దాళలేక దానితల్లి యల్లునిపై దాడివచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ ముఖారి॥

పటపట పండ్లు గొఱుకుచు
నెటికలు విఱచి తిట్టుచు
విటకంటికి వచ్చె నా విప్రునికడకు ॥

వ॥ ఈరీతిఁ చాఱునిపై నలుకఁబూని వచ్చిన ముదిమేనిసాని
దొరసాని తనలో దానేమనుచున్నది.

పదం॥ శంకరా భరణం॥

సుద్దులనే జోకొట్టి
వద్దివారివాకట్టి
వద్దనున్నచిన్నదాని
వలలోఁ బెట్టినందుకు
బుద్ధిచెప్పకమాన వానికిఁ దగిన
బుద్ధిచెప్పక మాన ॥

పల్లవి ॥

అపకార మాయె నందరిలో వాని
నే దూరుసేయక మాన ॥ 1

బెల్లించి వేడుకొని నా
బిడ్డను గూడుకొని
నెల్లాంళ్ళనుండి యింట
నెలకొన్నందుకు వాని
వెళ్ల నంపక మాన, వానితోటకే
మళ్ల నంపక మాన ॥ 2

చుట్టాల రానీక
సొమ్ములు దే నీక, నా

పట్టిని జేఁబట్టి
భ్రమయించినందుకు
పట్టితియ్యక మాన, ధోవతికొంగు
పట్టి తియ్యక మాన, జందెముఁ జుట్టి
పట్టితియ్యక మాన ॥ ॥ 3 ॥

వ॥ ఇవ్విధంబునఁ బంతంబులు పలికి యావృద్ధవారకాంత
యాశుద్ధాంతఃకరణునిచెంతఁ జేరి యేమనుచున్నది.

ద్విపద॥ తాటోటుబాఁపనదాసరి నీవు
తోటపనుల్ సేసి తొడు సెల్ల మాని
ఓరి! మాయింటి కెందుండి వచ్చితివి
యారకె నాబిడ్డయోజలుఁ జెఱచి
మొగలాయవాఁడవై మోహపుట్టించి
పగలును రేయిని బానుపు దిగవు
యేమందుఁ బెట్టితో యేమి సేసితివొ
నాముద్దుపట్టి నీనటనలఁ దగిలి
పిలిచిన పలుకదు పిలువ దెవ్వరిని
నిలుదూర నిచ్చి నిన్నెడఁ బాయ దిపుడు
సుఖతెఱుఁగము గదా గుల్లకాసైన
నెఱుకచే నీవల్ల నేమి ఫలంబు
జవ్వాది దెచ్చేవా సరిలేనిజాజి
పువ్వులు దెచ్చేవా పునుగు దెచ్చేవా
చీరలు దెచ్చేవా సిగ్గైన లేక
తేరకుఁదేరగా నొకతెరాటంబు
తలకు మందెక్కించి దయను సొక్కించి
వలను జిక్కించి జవ్వనము లెక్కించి

చెల్లెలిమాటలు చెవిఁ బెట్టకుండ
తల్లిమాటలు సమ్మతములు గాకుండ
రాజాధిరాజులు రమ్మని పిలువఁ
బూజలు సేయంగఁ బొగడొందుదాని
మటుమాయకాఁడవై మరులు పుట్టించి
కటకట ! ఓరి ! నాకన్నకూఁతురిని
వేవేలభంగుల వెకలి సేసితివి
సిగ్గొక బాఁపడవేమిరా వోరి !
తిరుమణి యేమి నీ తిరుచూర్ణ మేమి
కరమున శంఖచక్రంబు లివేమి
దాసరితన మేమి తావడా లేమి
నీసరివారెల్ల నిన్నుఁ జూచి నవ్వ
జడియక రావణసన్యాసి వగుచుఁ
నడచుచున్నావు వైష్ణవుఁడవా నీవు
పరునిసొమ్ములు దీసి బరిగంట సేసి
మరులు పుట్టించేది మాజాతివిద్య
మాయిల్లు జేకొని మాసొమ్ముఁ దినుచు
మాయల మందుల మమ్మ సొక్కించి
కటకటా ! దినములు గడుపుచున్నాఁడ
వెటువంటిజగజంత వేషంబు నిన్ను
వేసరితి మీయిల్లు వెడలి పోకున్న
దాసరివాఁడ నే దండింతు నిన్ను.

వ॥ అనిన విప్రనారాయణుండేమనుచున్నాఁడు.

"ఓయత్త ! యిటువంటి మాటలాడెదవు, ధవళోర్ధ్వపుండ్ర ధారణంబు మాకసాధారణంబు, పరమమాయావాదిభంజనంబు

మాకు దివ్యాంజనంబు, ఈప్రపంచంబు విష్ణుమాయ యని యెఱుంగుటయు గాని తక్కినమాయ లెఱుంగము, మందులంటివి గదా యవి మందులకుఁ గాని మాకుఁజెల్లునా, మావంటివారు మీ యిల్లుఁ జేరుట హరిప్రేరణంబని తెలిసికొందురు గాక యీలాగందురా !" అని యాదినారాయణపారాయణుండగు విప్రనారాయణుండు విష్ణుమాయావివశుండై నకారణంబున దాసి దారుణవచనంబులు సైరించి యాడగులు వీడుకోనోపక వేఁడు కొనుచున్నాఁడట యెటువలెను.

పదం॥ ముఖారి॥ అటతాళం॥

విప్ర:— అత్త నేనేమి సేతునాకు వేసు
 విత్త పైతి గదవె.

వి॥ కం॥ ఈజిత్తులు మాని, ఓరి యింద్ర
 జిత్తా వెడలి పోరా ॥

విప్ర:— వేడుకొనెగాని ఓయత్త నా
 గోడు బోసుకోకవే

వి॥ కం॥ ఓరి బోడిదాసరి యీ
 బూటకములు మాని పోపోరా నీవు ॥ 2

విప్ర:— నీకాళ్లకు మ్రొక్కెనే ఓయత్త
 నాపైఁ గోపము మానవే

వి॥ కం॥ నాకూతురి విడిచి పొయ్యేవో
 లేక చీకాకయ్యేవో ॥ 3

వ॥ అని వేఁడుకొన్నను వినక యానిష్ఠాగరిష్ఠునిపై నిష్ఠురోక్తులు నడిపించి కూతురుకీలువిడిపించి తనయిల్లుగడిపించిన నతండు

బయలుదేరి యా నారీమణితలవాకిటిపంచఁ జేరి తనవిధి దూరి యేమనుచున్నాఁడు.

పదం॥ ఆహిరి॥ ఆది॥

మోముఁ జూతునా, ఆమోహనాంగి
మోముఁజూతునా, ఇంకొకసారి
మోముఁజూతునా, దానికి స
లాము చేతునా, ఏమనిదూరుదు
దైవమిట్లు పగ సేసెగా ॥

పదము ॥

పాయక మే మిద్దరము
పాలు నీరు వలె నుండ
మాయదారి ముసలిది
మమ్ము నెడబాపెగా ॥ 1

జక్కవ వలివెలుఁగువలె
జవ్వని నేనుండగా
రక్కసియై ముసలిది
రచ్చకు నను దెచ్చెగా ॥ 2

భరతపు పిట్టలవలె
భామ నేను కూడుండగా
కరికరియై ముసలిది
కలయిక నెడబాపెగా ॥ మోము ॥

వ॥ అని వృద్ధగణికను దూరి యాపరిశుద్ధుండు మదనమాయాబద్ధుండై తనకన్నులఁ గట్టినయట్లున్న దేవిదేవి నుద్దేశించి యేమనుచున్నాఁడు.

॥ దరువు ॥

బడలికతోఁ దోఁటపను లెల్లఁ దీర్చి నే
పర్ణశాలఁ బోనుండఁగా,
అడిమనై తిసని అడుగులొత్తేనని
అడుకువతో వచ్చి నన్నుఁజేరి,
ముడిముడిసుద్దుల బుజ్జగించి యొక్క
గడిసేపు నీవునాకడ నుండి
యెడఁబాయలేనని యెలయించుకొని వచ్చి
యింతకుఁ దెచ్చితి వో పడుచా ॥

పల్లవి ॥

మోసపోతి గదవే నాబుద్ధికి
మోసమాయె గదవే,
మోసపోతి నన్ను నాసరివారిలో
దోసకారి కాన నీసుద్దులు విని ॥ మోసపోతిగదవే ॥

వ॥ అని యాపరమవిరక్తుఁ డనురక్తుండై యాపంచనుండి పొంచి పొంచి చూచి తదీయజనని యొకపనినెపంబున పరాకైనచో నవకాశంబుఁ గల్పించుకొని యా వాలుగంటిపడకయింటివాకిలిఁ జేర వచ్చి యేమనుచున్నాఁడు.

పదం॥ సౌరాష్ట్రి॥ ఆది॥

విప్ర:— గారవించి తలుపుగడియఁ దీయవే నీ
కౌఁగిటిచాయకు వచ్చేనే
నారీమణి నిన్ను నమ్మి వచ్చిన, విప్ర
నారాయణుండనే నేను ॥ 1

దేవదేవి:— ముమ్మాటికి రాజగోపాలపదములు
నమ్మిన నమ్మికఁ జాలించి, ఓరీ
మమ్ము నమ్మితినని మందలింతురా
మంచివైష్ణవుండ వౌదువయ్యా ॥ 2

విప్ర:— పరమయోగీంద్రుఁడ గానా, నాతో
పంత మేటికే వో కొమ్మా

దేవదేవి:— పరమయోగీంద్రుఁడ వైతే భోగము
పడుచులయింటికి వత్తురా ॥ 3

విప్ర:— ద్రావిడవేదము చదివినవాఁడనే
ధవళాక్షి నీవు నన్నేలవే,

దేవదేవి:— ద్రావిడవేదము చదివినవారు, కం
దర్పుని వేదము విందురా ॥ 4

విప్ర:— అంగన, మన్నారుతళిగప్రసాదమైన
పొంగలి చవిగొన్నవాఁడనే,

దేవదేవి:— పొంగలిచవిగొన్నవానికి నతిపల
యెంగిలి దిన మనసాయెనా ॥ 5

విప్ర:— ఆరామకైంకర్య మాచరించి, మ
న్నారును గొలిచినవాఁడనే,

దేవదేవి:— ఆరామకైంకర్య మాచరించువాని
కీరామకైంకర్యమేలయా ॥ 6

విప్ర:—చెలువ మన్నారుపాదతులసీ
దళములుశిరసున ధరియించువాఁడనే.

దేవదేవి:— తులసీదళములు ధరియించువానికి
దొలుతటిముడుపువ్వేలేలయా ॥ 7

విప్ర:— మన్నారుశ్రీపాదరేణువు దెచ్చి, యేపొద్దు
మైనిండ నలందెవాఁడనే.
దేవదేవి:— మన్నారుపాదరేణువు లలందేవానికి
మాచంటిపసుపునిగ్గులేలయా ॥ 8

విప్ర:— మన్నారుపాదములు మౌళిపై సోఁకఁగ
మాటికి మ్రొక్కెవాఁడనే,
దేవదేవి:— మన్నారుపాదముల మాటికి మ్రొక్కెవాఁడప్ప
మాకాళ్లకు మొక్కనేలయా ॥ 9

విప్ర:— మన్నారుశ్రీముద్ర మైఁగల్గువాఁడనే
మగువ నన్నీవేళ మన్నించవే,
దేవదేవి:— మన్నారుశ్రీముద్ర మైఁగల్గువానికి
మాచన్నులముద్రలేలయా ॥ 10

విప్ర:— బాహుమూలములఁ జక్రరేఖలు గల్గి
భాసిల్లువాఁడనే నేను
దేవదేవి:— బాహుమూలములందుఁ జక్రరేఖలు గల్గ
పడుచులనఖరేఖలేలయా ॥ 11

విప్ర:— రాజమన్నారుకుమారండనే నేను
రతిని నీవు నన్నేలుకోవే ॥
దేవదేవి:— రాజమన్నారుకుమారుఁడవైతే
రసికుండ మాకు మారుండగావే ॥ 12

వ॥ అని మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

పదం ॥ శంకరాభరణం ॥ ఆది ॥

పాలించవే నీ పంచదారమోవి
తేలించవే నన్ను దేవదేవి ॥ పాలించవే ॥

దాసరితనమునకుఁ దక్కువైనఁ గాని
నా సరివారెల్ల నగినా నగని
నీసరసకు రాక నే దాళలేనే
మాసామి యెంబెరుమానారుతోడు ॥ పాలించవే ॥

హరిదాసు లిప్పుడేమన్నా యననీ
పురవాసు లెడబాసి పోయినా పోనీ
తరుణీమణీ నీకు దక్కితి సొక్కితి
తిరువామణితోడె తిరుమణితోడె ॥ పాలించవే ॥

కులధర్మమునకు నేవెలితైన గానీ
తెలిసి మాసుపుతులు తెగడిన తెగడనీ
యెలమితో నినుఁ జూడ కే నుండలేనె
యలినీలవేణి మా యాళ్వారుతోడె ॥ పాలించవే ॥

వ॥ అని మదనవేదనాదోధూయమానసుండై పలికి మునలిదానికలికి
బైటిపంచఁజేరి నిద్రాహారంబులు లేక యాభద్రగజయాన
సంగతికై రాజగోపాలస్వామిని బ్రార్థించెనట యెటులనెను.

పదం॥ ఆహిరి॥ ఆది॥

మీసాముపై దేనె యంట
రాసితిగా సంసారము రాజమన్నా
నీసేవ చేసుకొంటెఁ
నెమ్మది నుంటిఁగా రాజమన్నా ॥ 1

ఆశ పుట్టించి నన్నేల
తోసుకోవచ్చితయ్య రాజమన్నా
నాసరివారిలో నింత
నగుబాటునేతువా రాజమన్నా ॥ 2

నమ్మి నీపాదాలు గొల్చి
నాయము జాలించి రాజమన్నా, యీ
కొమ్మసుద్దులకే సొక్కి
గుట్టుబో నాడుకొంటిరా రాజమన్నా ॥ 3
కమ్మఁదమ్మి వీడి నే
గాసాము బోనాడుకొంటిరా రాజమన్నా,
ఉమ్మెత్త పూవుఁ జేరిన
తుమ్మెద నైతిగా నేను రాజమన్నా ॥ 4
కోరిన కోరికలిచ్చే
పారిజాతముఁ జేరి రాజమన్నా,
గారాబమున నొక్క
గవ్వపూస నడిగినట్లు రాజమన్నా ॥ 5
ఆరాధించువారికెల్ల
నపవర్గ మిచ్చేనిన్ను రాజమన్నా,
ఈనీరజముఖిపొందు
నిమ్మని వేఁడుకొందు రాజమన్నా ॥ 6

వ॥ అని యాబిత్తరిపై హత్తిన చిత్తంబు మఱలింపనేరక సారె సారెకు దనుఁ దూరుచున్న భూసురకుమారుని తెలంగెలింగి దయాంతరంగితాంగుఁడైన రాజగోపాలస్వామి యప్పుడు వటురూపంబు వహించి విజయరాఘవభూపాలుండర్పించిన పంచపాత్రలలో మించుబంగరుగిన్నెఁ గొంచు నమ్మించుబోణి యింటికి వచ్చెనట యెటువలెను.

॥ దరువు ॥

వటుఁడై వచ్చెను లోకనటుఁ డావేళ, ఆ
మటు మాయలాడియున్న మందిరమ్మునకు ॥

వ॥ ఈ విధంబునవచ్చిన మాయాబ్రహ్మచారిని జూచి యావృద్ధ వారవధూటి యేమనుచున్నది. ఓరి! బాపనచిన్నవాఁడా నిన్ను చూస్తే మనస్సు చల్లనాయెను. నిన్నెవరంపిరి ? సరిపొద్దుకాని యేఁటికి ? వస్తివిరా అబ్బడు, అనిన నతండేమనుచున్నాఁడు.

ద్విపద॥ మానినీమణి! కృష్ణమధుర మాసీమ
పౌనులచెంగట మరఁగి యేనుందు
తల్లిదండ్రులు నన్నదమ్ములు లేరు
కల్లకాదమ్మ యేకాంగిని నేను,
కొన్నాళ్లు నేఁ గౌశికునివద్దఁజేరి
కొన్ని విద్యలు నేర్చుకొని యుంటినమ్మ
తెరప కొన్నాళ్లు సాందీపునివద్ద
పరిచర్యఁ జేసితి బాల్యంబునందు
బహుకాలపరిచితబ్రహ్మచర్యమున
రహికెక్కినాఁడ శ్రీద్వారకయందు
సరనుతుఁడగు విప్రనారాయణుండు
వరకుసుమాంజలివాసనల్ గలుగ
నన్ను శిష్యునిగాఁగ నడుపుచున్నాఁడు
అన్నిట నాతని కాప్తుండనేను
ప్రతి యెందు లేని యీ బంగారుగిన్నె
నతివ! మీకిచ్చిరమ్మని నన్నుఁబంచె
నీ గిన్నెగైకొని యిటు చేరఁదీసి
మాగురువుల నేఁడు మన్నింపవమ్మ॥

వ॥ అని పొసంగఁ బల్కి యొసంగిన బంగరుగిన్నెఁ జేకొని యావృద్ధాంగన వటుపుంగవుని జూచి యేమనుచున్నది.

ద్విపద:— ముదుపులకేమి సొమ్ములనంగ నెంత
గడనల కేమిరూకలకేమి కొదవ
సెలవు చేసేదెంత చేకొనేదెంత
తెలనాకులకునెంత దినవెచ్చమెంత
పరిమళంబులకెంత బాగాలకెంత
పరదేశికులకెంత పైసెలవెంత
విద్యాధికులకెంత విప్రులకెంత
వైద్యులకెంత దైవజ్ఞులకెంత
ప్రతిదినంబును వచ్చు బంగారమునకు
మితి మేర గలదె మేవలెనన్న
పారుండ ! కోటికిఁ బడగ నెత్తించి
గారవంబున గంటఁ గట్టంగరాదె
అకట బంగరు గిన్నె..........
...............గాదుగదా విచారింప
ముదిమది తప్పి నే మొక్కలి నగుచు
పదరినఁ దనవన్నె వాసి గోల్పడెను
ఆతప్పులెంచి తానలిగి పోఁ దగునె
కూతురప్పటినుండి కూడుక్కఁబట్టి
నిట్టూర్పు పుచ్చుచు నిద్దురబోదు
పట్టదు వీణె చేబట్టదు చెలియ
తనకు నాబిడ్డపై దయగలదేని
తాను మేల్పడిన చంద మెఱింగెనేని
యుల్లంబులోఁ గోపముపసంహరించి
యల్లుని వేగ రమ్మని పిల్వవయ్య ॥

వ॥ మఱియు నా కయ్యాల ముసలిగయ్యాళియతనినలనాటిబలియజ్ఞపాటి బ్రహ్మచారి యని విచారింపక వంచించి యేమని పలుకుచున్నది.

అని యీ మాయలాడి పలికిన గాయకముమాటల కాయనాదివటువు నవ్వుచు విప్రనారాయణుండున్న చాయకు వచ్చి బంగరుగిన్నె నొసంగినప్రసంగంబెఱింగించక “ నిన్ను దేవదేవి వెదకుచున్నది లోనికి ర ” మ్మని వీనుల విందుగా మందలించెనట యెటువలెను.

“ నిన్ను దేవదేవి వెదకుచున్నది. లోనికిఁ బోవయ్యా ” అను సమయంబున భూసురాగ్రేసరుండమృతంబు జిలుకు నతని పలుకు లాలించి యేమనుచున్నాఁడు.

విప్రనారాయణునిమాట:— “నీవెవరయ్యా, నా పాలిటి గోపాలస్వామివా తెలుపవయ్యా” అని దిగ్గున లేచి లోని కరుగుసమయంబున నవ్వటు వంతర్హితుండయ్యెనట యెటువలెను.

ఆలో నొకరిపట్ల పదుండై తదీయపరిచారకులు పిలువ దాని నెలవున కరిగి తజ్జననియపచారంబులు సహింప మని యుపచారంబులుఁ జేయ నాచాయనున్న దేవదేవిని జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

పదం॥ శంకరాభరణం॥ ఆది॥

అయ్యొయ్యొ నిన్ను నమ్మవచ్చునా
యిట్లైతే దైవము మెచ్చునా
నీయంద మెఱుఁగలేనైతిగా నేను
నిన్నునమ్మి మోసపోతిగా 1

బాసలిచ్చి తప్ప నంటివి నా
భావమెల్లఁ జూరకొంటివి
ఆసఁ జూపి వద్దనుంటివి యింత
వోసమేల కట్టుకొంటివి 2

బెల్లించి యెడబాయనంటివి యట్టి
తల్లిమాట లేల వింటివి
తెల్లని వల్లా పాలౌనా యిట్టి
కల్లాడి మేలు మేలౌనా 3
వలపు నన్నింత సేయగా నా
వన్నె వాసి కోలుపోయె గా
తలిరు విల్తుఁడు పగదాయగా
వ్రతముదప్పి సుఖము లేదాయగా ॥ 4

వ॥ అని దూరిపల్కు పల్కుల కన్నీరజలోచన కన్నీరు గోలు మీటుచు లేనివిచారంబుఁ బూని యామౌనీంద్రునితో నే మను చున్నది.

పదం॥ భైరవి॥ అట॥

చీని చక్కెరైనా నా నోటికిఁజేఁదురా
కల్ల గాదురా
నేనేమి సేతురా నీవురాకుంటే కంటికి
నిద్దుర రాదురా (పల్లవి)
తాళరాదా నన్ను జూచి తాళరాదా
కోప మొక్కవేళ రాదా, ఓరీ యేలరా
అల్గ నేలరా పాయజాలరా, నేను 1
మరులుకొన్న దానితో
మాటికియే వాదురా
యెఱుఁగనివా రేమన్నా
యింత లేదురా 2
పెద్దాపెసుద్దుల కలుగవద్దురా, ఓరీ
మాకిందరి కినుకైతే యేమి కద్దురా ॥ 3

వ॥ అని గుబ్బలాడి దబ్బరవగవుమాటలాడి యుబ్బుకవణంబులు మేపుచు, బిబ్బోకంబులు సూపుచు నతని జోడుఁగూడి నటియించె నట యెటువలెను.

దరువు॥ సామరాగం॥ రూపకం॥

వేడుక మీరంగా విప్రనారాయణుని
జోడుగూడి దేవదేవి సొంపు నటియించె.

వ॥ ఇవ్విధంబున నప్రతిమ హరిభక్తిపారాయణుండైన విప్రనారాయణుండును తీవి మీర దేవదేవియును ప్రోడలై జోడుగూడి నటియించిన నొక్క నెరజక్కవ గుబ్బెత వారలఁ జూచి నేరుపుమీర నేమని పలికెను.

పదం॥ సౌరాష్ట్రి॥ అట॥

అలుకలు దీరెనటె మీయిద్దఱి
యలుకలు దీరెనటె,
కులుకుగుబ్బలగురుతు లున్నవి
అలుకలు దీరెనటె ॥

వ॥ అనిన నారేయి వధూకులమనోరథ పరంపరలు నెరవేరిన, మరునా డరుణోదయంబున స్నానసంధ్యాదివిధులాచరించి రామానుజ నంబి రాజగోపాలస్వామి సన్నిధికి వచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ భైరవి॥ అట॥

ప్రేమతో కోవిలబీగముద్రలు దీయించి
రామానుజనంబి వచ్చె రాజగోపాలుని కడకు ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున నర్చకులర్చామంటపంబుఁ జేరి జయవిజయులకు నమస్కరించి సన్నిధిఁజేరి తిరుక్కాపులుతీసిన క్రమంబెటువలెను.

ఈరీతి నర్చకులు పరిశుద్ధాంతఃకరణులై భూశుద్ధి పూర్వకంబుగా సన్నిధిని గూర్చుండి యన్యాదృశంబైన పుణ్యాహ వాచనంబొనర్చి తిరువారాధనకు సంకల్పించి రట యెటువలెను.

సంకల్పం:— శుభే శోభనే ముహూర్తే ఆద్యబ్రహ్మణః ద్వితీయపరార్ధే శ్వేతవరాహకల్పే వైవస్వతమన్వంతరే కలియుగే ప్రథమపాదే జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే అస్మిౝవర్తమానే వ్యావహారికే చాంద్రమానేన నందననామసంవత్సరే ఆయనే శుభమాసే శుభనక్షత్రే శుభయోగే శుభకరణే ఏవం గుణవిశేషణ విశిష్టాయాం శుభతిథౌ చంపకారణ్యపుణ్యక్షేత్రే శ్రీరాజగోపాల స్వామిసన్నిధౌ విజయరాఘవభూపాలస్య సర్వాభీష్టసిద్ధ్యర్థం శ్రీరాజగోపాలస్వామిపూజాం కరిష్యే, తదాదౌ కలశపూజాం కరిష్యే. అంకుశముద్రాయాం సూర్యమండలతీర్థాకర్షణం కరోమి, అస్మిౝ దివ్యమంగళవిగ్రహే శ్రీరాజగోపాలస్వామి నమావాహయామి, ఆసనం సమర్పయామి, అర్ఘ్యం సమర్పయామి, పాద్యం సమర్పయామి, మధుపర్కం సమర్పయామి.

పూజారి:— ఓహోహో! యిదెన్నడా! యిదెన్నడా!! పంచపాత్రంగళిలే వారు పొన్ను కిణ్ణియై కాణోం, మోసం వందుదే, అడ కూరత్తాళ్వారే!

కూరత్తాళ్వార్:— అడియేౝ.

పూ:— అడ యెంబెరుమాౝ!

ఎంబెరుమాౝ:— అడియేౝ,

పూ:— అడ పరాంకుశా!

పరాంకుశౝ:— అడియేౝ,

పూ:— సన్నిధియిలే వారు పొన్నుకిణ్ణం యే కాణోం, యిదెన్న పిళ్లాయి ?

పరాంకుశం:— ఇదెన్నమయ్యా ! నమ్మె కేళ్కుంరీర్, నాంగళెల్లాం దేవరీర్ పిరఘే అన్నో వందోం.

పూ:— ఆనాల్ యిందైక్కు పంచపాత్రంగళ్ శుద్ధిపణ్ణినవరార్ ?

పిళ్లాయి:— ఉమ్మె త్తవిర నాంగళెన్న తిరుక్కాప్పుపూట్టు వాంగినోమో కిణ్ణంగళై తొట్టోమో, నమ్మె కేళ్ప్పానేన్, యిందైక్కు వుమ్ముడయ వరిశై యండ్రో.

పూ:— ఆమాం, అప్పడిశొల్లుం పిళ్లాయి, నమ్ముడయమేలేదానే శొమత్తినీర్ గళ్, ఆనాల్ వుంగళై కేళ్క కార్యమెన్న, యిన్నేరత్తిర్ క్కు తిరువారాధనం సంక్షేపమాకప్పణ్ణువోం. స్నపయామి, వస్త్రగంధమాల్యధూపదీపనైవేద్యతాంబూల నీరాజనాదిషొడశోపచారైః పూజయామి, ఇవి యెఱందిరుం పిళ్లాయి.

అని తిరువారాధన సంక్షేపముగా నడిపించి యర్చకులు బయలుదేరిరట యెటువలెను.

ఆసమయంబున దేవాలయపాలకుండు ప్రాతస్స్నానవిధు లాచరించి జియ్యంగార్లు ఏకాంగులు వెంట రాఁగా ముద్రాదండ ధారేయుండై కోవిలకువచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు ॥ బిలహరి ॥

కోవిల తొరవారు కూడి తను గొలువంగ
కోవిల యధికారి గొబ్బున వచ్చె ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున వచ్చినయధికారి విజయరాఘవభూపాలకల్పిత సహస్రస్తంభమంటపంబున నేవిధానఁ గూర్చుండెను.

ఆసమయంబున నధికారి సమ్ముఖంబునకు నంబులువచ్చే క్రమం బెటువలెను.

పదము॥ ఆహారి॥

పోవచ్చునా దేవదేవునిసొమ్ము
రావచ్చునా ముచ్చు కోవిలకు ॥

తారయ్యయ్యో తలారులు లేరా
వైరావులు జీవము దాఁచువారా
వోరచేసుకొ జియ్యలుండేది మేరా
పోరామిద్యైన నంబులమీఁదిదూరా ॥ 1

తిరముగానన్నిధిఁ దిరిగేము మేము
పరతరముల నిందకు తాళలేము
హరిహరి మేము తస్కరులము గాము, యీ
తౌరనున్న యపుడె కైదువమీఁదిసాము ॥ 2

ఈరామానుజసంబి యితఁడేఁటిపెద్ద
పారుపత్యగానివల్ల బయిలుగావద్ద,
ఔరౌర యింత యన్యాయముగద్దా
పోరాడి దిగమింగు పొంగలిముద్ద ॥ 3

వ॥ ఈవిధంబున వచ్చినయర్చకులు పారుపత్యగాణ్ణి పొగడే క్రమం బెటువలెను.

పూ:— శ్రీరాజగోపాలస్వామికటాక్షసిద్ధిరస్తు.
హేమాబ్జనాయికాకరుణాకటాక్షసిద్ధిరస్తు.

అధికారి:— కూర్చుండరయ్యా నంబులారా.

వ॥ అవురా యీరీతివచ్చిననంబులకు నమస్కరించి అధికారి యేమను చున్నాఁడు.

7

అధి:— రారయ్యా, నంబులారా, పూజాద్రవ్యాలెల్లా వచ్చేనా? రాగ బోగాలవారెల్లా కాచుకొన్నారా? తిరువారాధన సాంగముగా నడచేనా?

నంబులు:— దేవరీర్ పారుపత్యత్తిలే సకలము న్నడక్కరదు.

వ॥ అని నంబులు తమలోఁ దామేమనుచున్నారు.

నంబులు:— రామానుజదీక్షితరే! విణ్ణప్పం శెయ్యుమయ్యా!

రామా:— నీరుదాన్ విణ్ణప్పం శెయ్యుమయ్యా!

అధికారి:— యారు శొన్నాలెన్న శొల్లుంగో,

నంబులు:— యెంగళుక్కు వుడంబు నడుంగుదే, యెన్నవెంద్రః శొల్లపోవ్రోం, స్వామిసన్నిధియిలే పంచపాత్రంగళిలే వాఁ పొన్ను కిణ్ణియె కాణోమయ్యా!

అధికారి:— భళా! భళా! మంచినంబులౌదురు. అన్నిన్నీ పరామర్శించేము గాని సన్నిధికి పోయిచూడండ.

అధికారి:— రారా వోరీ! వద్దిమనుష్యుఁడా!

వద్ది:— అయ్యయ్యా!

అధికారి:— తలవరుల పిలువరా!

వద్ది:— రారోయి! తలవరులారా! పారుపత్యకాఁడు పిలుస్తున్నాఁడు.

వ॥ అని కోవిలయధికారి పిలువనంప నెలవరులైన తలవరులు వచ్చే క్రమమెటువలెను.

జతి॥ సారంగ॥

ఘల్లు ఘల్లు మన కంచు
కట్ల గుదియలఁ బూని
బలుసీలికాశలు
బవిరిగడ్డమ్ములు

విలసిల్ల నీలలు వేయుచు
వెంబడివచ్చిరి
తలవరు లధికారి
కొలువు కూటమునకు ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున వచ్చినతలవరులు తమ తమ సాధనములపుల మెరవడి గనుపించే క్రమ మెటువలెను.

జతి॥ దరువు॥

ఇవ్విధంబున జేరినతలవరులు
వింతవింత హరువులసాధన మురువులు
గనుపించ దమలో దామేమనుచున్నారు
అరవపదాలమాటలు నడిపించి
వెంబడినే తలారులు పారుపత్యకానిదగ్గరకు వచ్చి ॥

తలా:— సామి ! దండం.

వ॥ ఈరీతి మొక్కి నిలిచిన తలవరులతో నధికారి యే మనుచున్నాఁడు
రారా ! అడ్డాదుడ్డీ ! రారా ! మొట్టెయాండి ! రారా ! ఆకాశవెట్టి !
రారా ! కుత్తాచ్చి ! రారా ! చోళంగిదేవ ! రారా ! అనధారి !
రారా ! శమ్మందాండాళ ! రారా ! తుంబుచ్చిరాయా ! రారా !
చెరువకారపల్లవరాయా !

తలార్లు:— సామి ! సామి !

అధికారి:— కోవిలలో సన్నిధినియుండే గిన్నె పోయినది. నాలుగు ఘడియలలో గిన్నెను తెచ్చి వొప్పగిస్తే వొప్పగిస్తిరి, లేకున్న ట్లాయనా నాపారుపత్య మెఱుఁగుదురె.

తలార్లు:— సామి ! సామి ! కిణ్ణి యెప్పో పోచ్చి ?

అధికారి:— ఈ రాత్రి పోయిందిరా.

తలార్లు:— అదు వెంగల కిణ్ణియో ?

అధికారి:— బంగారు గిన్నెరా వోరీ !

తలార్లు:— అందకిణ్ణి యెత్తిని వుండు ?

అధికారి:— నీ కెంత కలిగితే యేం ? తెచ్చి వొప్పగించరా.

తలార్లు:— ఆనాల్ నంబియారే ! అంశత్తారై యెంగళ్కైక్కే వొప్పివిచ్చార్ కళవు యిన్నెరమే అరువిత్తు వొప్పవిక్కురోం.

అధికారి:— నీకు యెవరిమీఁద సందేహము కద్దో వారినెల్లా పరామర్శించుకొని గిన్నె వొప్పగించురా, వోరీ !

అధికారి:— వద్దివానితో చెప్పేది:- రారా ! ఓరీ ! నంబులను తలపరుల వశం వొప్పగించరా, పోండ తలారులు.

అద అడ్డాదుడ్డి ! నీవాడా అందణ్ణామలై నాథ కోవిలందైయిలె మెత్త పొల్లాదవాళ్ కండాయి. అవాళ్మడత్తు మట్టా పోయి అడిపాత్తు వాడా. అంద శేకొండనైనార్ కోవిల మట్టాపోయి అడి పాత్తువాడా. అద ! చోళంగిదేవా ! నీవాడా. పాంబణియిలే కళవు అహప్పడుం సందేహమిల్లె విచారిచ్చి వాడా, పోంగో, అద ! నంబియారె ! తానత్తారె ! వారుంగో, అద ! రామానుజదీక్షితా ! వారుంగాణుం.

రామానుజదీక్షితులు:— ఏండా ! తంబి ! మెత్త పుద్దండమాయ్ పేశురాయి.

అధికారి:— అద ! వందువరాయదీక్షితా ! నీర్ వారుం.

వందువరాయణ:— ఏం పిళ్లాయ్ ! కోవిచ్చుకొళ్ళురాయి.

అధికారి:— అద ! శంబుకరాయ ! వారుంగాణుం.

శంబుకరాయర్:— ఎన్నత్తుక్కు అళక్కురాయ్, పిళ్ళాయ్ అప్పా !

అధికారి:— అడ ! శండలంగారనంబి ! వారుంగాణుం.

శండ:— ఇదెన్న పారుపత్యం దాయప్పచ్చి ?

అధికారి:— అప్పచ్చియో, కోవిలప్పచ్చి తిణ్ణాప్పోలే కిణ్ణియుం మిశంగురో మెణ్ణుం యిరుక్కురాయో, కోవిల్ పరిపట్టం ఎడుత్తుకొండుపోయి అంద వడక్కుతెరువిలే కొడుత్తాయే. ఉన్ మగన్ అంద పొన్ను బొమ్మయై కొండుపోయి శళవళిచ్చాన్ అత్తినేయుం అత్తినేయుం ఇన్నైక్కు వెళియాకవేణుం. సన్నిధికిణ్ణి వుంగళై త్తనిరప్పోమో, కట్టికట్టి వురిక్కవేణుమో కిణ్ణి వాప్పివిక్కురీళో.

శండ:— అడ అప్పచ్చినామరియోమడా. నూరుతలమరై యాయ్ యిరుక్కురోమె. ఎణ్ణైక్కానాలుం యిందప్పావముండో, స్వామి శుక్కకషాయం అముదు శైదు కోవిల్ తిరుక్కాప్పు శాత్తికొండు పరమట్టుం యిరుందదు, అదర్కుపిరకు అంద మన్నారుక్కే తెరియుం, నీంగళ్ పేండియదు శెయ్యుంగళ్.

ప॥ ఆసమయంబున నడుగులెత్తబోయిన తలవరులలో నొక్క యాంధ్రభటుండు మరలివచ్చి యధికారికి నేమని విన్నవింపుచున్నాఁడు.

తలారి;— సామీ ! యీతూరుపు తేరిదాంక హలకులిశరేఖలు గలిగిన యడుగులజాడ కన్పించుచున్నది గాని మానుసులు నడిచిన యడుగులు కానరాదయ్యా !

అధికారి:— అటువంటి యడుగులు గోపాలునికిని విజయరాఘవ భూపాలునికే గాని యితరులకు లేదు గదరా ! చోరునియడుగు లెత్తమంటె నవనీతచోరునియడుగులున్ను యతనికుమారుని యడుగులున్ను కంటి నంటా వచ్చేవు. మాకన్న నీవే భాగ్యశాలివిరా !

వ॥ అని పలికి యధికారి నిరాకులచిత్తుఁడై తలవరులఁ జూచి విచ్చలవిడిగా కోవిలలో గిన్నె ముచ్చిలించిన యాహెచ్చు పాటచ్చరుల బహువిధంబుల శోధించి సాధించి పట్టి తెప్పించి యొప్పింపు మనిన నా తలవరు లాలాగే యొప్పి యున్న సమయంబున దేవదేవియింటిదాసి వడిగ గుడిప్రసాదంబునకునై వెడలి వచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ కేదారిపంతు॥ అటతాళం॥

మురుపుగ నేలికసానిముడిచినవిరులు జుట్టి
కురిమోపుచీరగట్టి గుడిదారిఁబట్టి
తిరిగి తిరిగి చూచుకొంచు దేవదేవియింటిదాసి
కొరమాలినసుద్దులు గొణుగుచు వచ్చె నపుడు.

వ॥ ఈవిధానవచ్చిన చంచలవాణితో మరొకతె యనేమాట:— అడి! అక్కా! ఎంగేపోరాయడి?" ఈవిధంబునవచ్చిన చంచలవాణి గుడిలోనియలబలంబుఁ జూచి తనకు మొగమెరికయైనయొక నంబితో నేమనుచున్నది.

దాసి:— అదెన్నయ్యా! నంబియారయ్యానే! కోవిల్‌వాశలిలే మెత్త ఆరవారమా యిరుక్కిరదు, శోరు శెలవశిక్కురాళో!

నంబి:— అది పోడి!, కోవిల్లె కిణ్ణి పోయి అడిపిడియా యిరుక్కెర దెన్న, వునక్కు శోరు కుడుక్క వందిరుక్కురాళో!

దాసి:— అదు యెన్నకిణ్ణి యయ్యా?

నంబి:— పొన్నుకిణ్ణి యడి.

దాసి:— అందకిణ్ణి యెమ్మాత్తిరం వుండయ్యా?

నంబి:— ఉనక్కు శొల్లావిట్టాలెన్న మెత్తకొరచ్చలాచ్చో. యెత్తినె యానాలెన్న పోడి.

దాసి:— శొన్నాలెన్న నామెన్న యెడుత్తుక్కొండు పోరోమో ?

నంబి:— ఉన్నోడె శొల్లుకురదెన్న ? ఇన్నేరత్తిలే వునక్కు నంబియారు డనే పేచ్చెన్న పోడి.

దాసి:— ఓహోహో ! ఎన్నోడే నీ పేశలామో పిన్నె, ఎంగళ్ వీట్టుక్కు వరవాళుక్కళ్లే నీ యెత్తినేయుండు, మహామహా పట్ట పెరియవా శెల్లాం యెంగక్కాళుక్కు వేణవాడమై యెల్లాం కొండువండు కొడుప్పార్గళే, అవర్గళైక్కాట్టిలుం నీ మెత్త పెరియవనో ?

నంబి:— అడి ! ఏండి పాప్పారుకుడియెల్లాం కెడుక్కరాయ్, అప్పడి పునక్కు యారు కొండువందు కొడుత్తారడి ?

దాసి:— ఏన్, నేత్తురాత్రి విప్రనారాయణయ్యనెంగిర వొరు పెరియ పట్టనామక్కారపాప్పాన్ యెంగక్కాళుక్కు ఒరు పొన్నుకిణ్ణి కొండువందు కొడుత్తానే, వునక్కు యెన్న తెరియుం పోడా పేయిపాప్పానే.

వ॥ అనఁగా తలవరులు విని పారుపత్యకానిముందరకు నాదాసిని రప్పించినక్రమ మెటువలెను.

దరువు ॥

ముచ్చుఁ దెచ్చెదనన్న మెచ్చులందెద వంటి
మచ్చకంటిఁ దెచ్చితిని మహిమచే నిపుడు ॥

వ॥ ఇవ్విధంబున దాసిని రప్పించి యామాటలు జెప్పించి దాని యేలికసానియిల్లుఁ జొచ్చి మేలుమంచపై దాఁచినగిన్నెఁ బుచ్చుకొని విప్రనారాయణసహితమైన దేవదేవినిఁ దెచ్చిరట యెటువలెను.

దరువు॥ ఉసేని॥ ఆది॥

లలనామణిని యల విప్రనారాయణుని దెచ్చిరి
తలవరులు యధికారికొలువున కపుడు ॥

వ॥ అపుడు తనకూతును విడిచిపోఁ గాల్గాడక వెంటనంటివచ్చు విట కంటకి యేమనుచున్నది.

పదం॥ ఘంటారవం॥ ఆది॥

కూతుర యెంతగౌరవము దెచ్చితివే
ప్రాతిమాలిన పేదబాఁపని గూడి ॥ ॥ పల్లవి ॥

తెరతెరకాఁడని తెలియఁజాలక నీ
వకట వీనికి లోనైతిగదవే ॥ 1

ఉడియక మనమెంత సడికి లోనైనాము
వడపట నొక్కగుల్లకానైన లేదే ॥ 2

కోకలు దెచ్చెనొ పైకము లిచ్చెనొ
నీకు వీనిపై నట్ల నెనరు బుట్టెనే ॥ 3

గడన పుట్టదాయె గాపుర మిట్లాయె, యీ
చెడుగుబాఁపని యట్లు చేరఁదీసితివే ॥ 4

రారాని నిందలు రావచ్చునా సరి
వారిలోన తలవంపాయె గదవే ॥ 5

వ॥ ఈరీతిఁ బట్టి తెచ్చినవారు నిజూచి గుడి పారుపత్యగాఁడు ఘోరమణుని వైష్ణవపక్షపాతమెఱింగి యతని శిక్షింప వెఱచి, దేవదేవి దొరయెఱింగిన బిరుదుపాత్ర గనుకఁ జెనకరాదని నిశ్చయించి నిమశాధిపతి సమ్ముఖమ్మున నుంచి యతండు నియమించినట్లు నడిపించెదనని యెంచి వారిని దోడుకొని పోయి

రాజస్థానంబునకు వచ్చురాకకు మున్నుగా నన్నరపతి యంతః పురసంచారులచేతఁ దద్వృత్తాంతంబు విన్నవాఁడై కొలువై యుండెనట యెటువలెను. ఇవ్విధంబున నాస్థానమండపంబునఁ గొలువై యున్న భూరమణునిసముఖంబునకు నా దేవదేవిని భూదేవశిఖామణినిఁదోడుకొని దేవాలయపాలకుండు వచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ సావేరి॥

శ్రీవైష్ణవుని దేవదేవిని దాఁ దోడుకొని
కోవిలయధికారి రాజుకొలువుకు వచ్చె ॥

వ॥ ఇవ్విధంబునఁ బట్టి తెచ్చిన వైష్ణవపట్టభద్రునిఁ జూచి యాచోళ సామ్రాజ్యసింహాసనపట్టభద్రుం డేమనుచున్నాఁడు.

రాజువాక్యం:— చోళభూసురరత్నంబ ! రేఫళకారంబులకు భేదంబు లే దనుప్రవాదంబు నీపేరనే వెలయించితివి, మంచివాఁడ వౌదువయ్యా.

అని వ్యంగభంగి చెలంగంబలికి యాభూరమణుండు వైష్ణవాపచారభీరువై యానారాయణానుగ్రహపాత్రునిఁ జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

ద్విపద:— పరమవైష్ణవుఁడవు పరతత్త్వవేది
వెరుగవా నీచర్య నిది యేమి నీకు
శ్రీరాజగోపాలు సేవింపుచుందు
వారామకైంకర్య మాచరింపుదువు
నీవంటివానికి నీచసాంగత్య
మేవిధంబున వచ్చె నెఱిఁగింపవయ్య
నింద రావచ్చునే నీవంటివాని
కిందుకేమనవచ్చు నిది యీశ్వరాజ్ఞ ॥

వ॥ అని పలుకుపలుకులు విని కన్నుగొనల బాష్పబిందుసందోహంబు చిందిన వదనారవిందంబు వాంచి యావిరించికులభూషణుండు భాషింపకున్న నా విన్నపాటుఁ జూచి యాచోళభూపాలుండు మఱియు నేమియన మనసురాక నారాకాచంద్రముఖినిఁ జూచి వెఱవకు మని భయంబు వారించి, కలతెఱంగెఱింగించిన మరల నంపించెదనని బరవసంబుగాఁ బలికిన నాచిలుకలకొలికి పులుకుపులుకునఁ జూచుచుఁ గాటుకకన్నీరు గోట మీటుచు నేమనుచున్నది.

సీ॥ మేదినీనాయక మీకొల్వు నేసి నే
వెడలిపోవుచునుండువేళ నొక్క-
యెలదోఁటలో నిల్చి యితని నక్కడఁ గాంచి
పదరి మాయక్కతోఁ బంతగించి
యింటికి జడదారి నెలయించుకొని వచ్చి
కొన్నాళ్లు నే జోడుఁగూడి యుండి
........................మౌనీంద్రునకుఁ జేత
విడిముడి............వీడనాడె

గీ॥ నాతగులుఁ బాయఁజాలక నాటిరేయి
నాతఁ డీగిన్నె శిష్యునిచేత నంపె
నెందు లాగించి తెచ్చెనో నే నెఱుంగ
మీరె తెల్పుఁడు నేర మెవ్వారిదయ్య ॥

వ॥ అని యన్నీలవేణి విన్నవించిన నౌఁ గాదననేరక యమ్మహా భాగవతునిపైఁ దెంపుగా పారుపత్యంబు నడిపింపఁ గూడక యేయర్థంబిదమిత్థంబని నిర్ణయింప సమర్థుండు గాక భూపాలుం డాందోళితహృదయుండై యున్నసమయంబున సందఱిసందియం బులఁ దీర్ప నవ్విప్రనారాయణునకు సకలాభీష్టమునుఁ జేగూర్ప

నుత్సహించి భక్తవాత్సల్యనిధియైన రాజగోపాలస్వామి విహంగపుంగవతురంగారూఢుండై కురంగట సాక్షాత్కరించెనట యెటువలెను.

జతి॥ సౌరాష్ట్రి॥ ఆది॥

బంగారురెక్కలపక్కెరసామ్రాణి నెక్కి
యంగజగురుండు వచ్చె, నతఁడున్నకడకు ॥

—: ఇక్కడ విన్నపం చదివేది :—

రుక్మిణీప్రాణవల్లభ! ద్రౌపద్యభిమానరక్షక! గజేంద్రవరద! అహల్యాశాపవిమోచన! కాళియఫణిఫణారంగనాట్యలీలావినోద! విశాలవక్షస్థల! కౌస్తుభాభరణ! నీలమేఘశ్యామ! పద్మాక్ష! నీదయ నాయందుంచి నన్ను రక్షింపవే! సహజగుణసంపన్న! సంపంగిమన్నా!!

వ॥ ఇవ్విధంబున సాక్షాత్కరించినపుండరీకాక్షుని చరణారవిందంబులకు (ముదంబునఁగరంబులుమోడ్చి) విప్రనారాయణుండు ప్రాకృత వచనంబులఁ బ్రస్తుతించె నట యెటువలెను.

ద్విపద॥ జయ రాజగోపాల! జయ దయాశీల!
జయ శేషఫణితల్ప! జయ నిర్వికల్ప!
జయ భక్తమందార! జయ నిర్వికార!
జయ పుండరీకాక్ష! జయ సురాధ్యక్ష!
జయ శార్ఙ్గకోదండ! జయ జగత్కాండ!
జయ రమాహృదయేశ! జయ చిత్ప్రకాశ!
జయ జయ ఘనవర్ణ! జయ జగత్పూర్ణ!
జయ చక్రధౌరేయ! జయ జగద్గేయ!
జయ విహంగతురంగ! జయ కృపాపాంగ!
జయ దేవమూర్ధన్య! జయ జగన్మాన్య!

సాక్షాత్కరించి మీ చనువుఁ బాలించి
రక్షింపు మము చాల రాజగోపాల !

వ॥ అని కొనియాడిన భక్తాగ్రేసరునకు భక్తాంఘ్రిరేణునామంబును పరమకల్యాణధామంబును పాలించి యానీలవర్ణుండు హస్త మస్తకసంయోగ మాచరించెనట యెటువలెను.

ఈరీతి భక్తునిగారవించి యాచక్రహస్తుండు భూచక్రేశ్వరుని జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

రావోయి ! వత్స ! మదీయాంతరంగభక్తుండైన యా విప్ర నారాయణుండు సనకాదులకన్న మాకుఁ జనవరి గనుక నితనికిఁ దైత్రిలోక్యసామ్రాజ్యమే యొసంగియున్నారము. ఈబంగరు గిన్నె యనఁగా నెంత. ఈయుపచారయోగ్యునిపట్ల నపచారపడక సైరణఁ బూనితివిగనుక నీవు మాదయకుఁ బాత్రుండవైతివి. మాకుమారుండిచ్చిన బంగరుగిన్నె నాపెకు మరలనిచ్చి నీవు హెచ్చున నుండుమా !

వ॥ ఆసమయంబున శతానందపురందరాదిబృందారకు లత్యంతంబును సత్యాకళత్రుండైన భక్తవత్సలునిపై విచిత్రపుష్పవృష్టి గురియించిరట యెటువలెను.

అప్పుడు దివ్యదుందుభిఘోషపురస్సరంబుగా రంభాదికాంతలు నటియించిరట యెటువలెను.

॥ మన్నారుదేవికి మంగళమ్ ॥

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేతశ్రీరాజగోపాలాయ మంగళమ్ ॥

హరిభక్తవిప్రనారాయణచరిత్రంబు సంపూర్ణము ॥

॥ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు ॥

అనుబంధము.

శంకరాభరణము ॥ అట

మున్నీట మన్నిన దేవిని, చాల
మూర్తీభవించిన తావిని
మన్నారు పట్టపుదేవిని, నే
మదిలో భావింతు శీవిని ॥ 1

పసువంపు మరువంపురెమ్మకు, మంచి
పదివన్నెబంగారుబొమ్మకు
మురవైరిముద్దులగుమ్మకు నే
మొక్కెను మాచెంగమమ్మకు ॥ 2

భావములో చింతదీరను నే
పరమానందంబు జేరను
సేవింతు నే సొంపుమీరను నా
శ్రీచెంగమలనాంచారును ॥ 3

రసదాశిసింగాణి వీరుని గన్న
రాధామోహనాకారుని
వసుదేవకూర్మి కుమారుని
వర్ణింతు చందలకారుని
విజయరాఘవనాయని యిల్లు
వెలసిన వేల్పులరాయని ॥ 4

శ్రీరాజగోపాలశౌరిని
శిశుపాలభూపాలవైరిని
పారిజాతాపహారిని
పాలించు లోకోపకారిని
భజియింతు భక్తుల పాయని
పరమదయాధౌరేయుని ॥ 5

॥ దరువు ॥

నారీమదనవిలాసుండు వాఁడు
నన్నేలు మన్నారుదాసుండు,
వీరులలోనెల్ల వీరుండు మా
విజయరాఘవధీరుండు ॥ 1

రాజులగెల్చిన శూరుండు వాఁడు
రాజమన్నారుకుమారుఁడు
రాజితశుభచారిత్రుఁడు వాఁడు
రక్తాబ్జవల్లీపుత్రుండు ॥ 2

చక్రహస్తునిపాటి సముండు వాఁడు
జగదేకమోహనాకారుండు
విక్రమార్కావతారుండు మా
విజయరాఘవధీరుండు ॥ 3

రతిరాజమోహనాకారుండు వాఁడు
రఘునాథవిభుని కుమారుండు
వితరణకర్ణావతారుండు మా
విజయరాఘవధీరుండు ॥ 4

....

.... నివో చెలియ

మన్నారుదాసుని కన్నులపండువుగ జూచితినె 1

వీరాధివీరుని వోచెలియ విభవదేవేంద్రుని

శ్రీరఘునాథ కుమార శేఖరుని 2

జతి॥ దరు॥ కాంభోది.

పంజులకమ్మలు బటువు వుంగరము (ము)రుగు

ముంజేతి కంకణము ముద్దులు గులుకంగ

మంజులధ్వని తాళగతుల మటుగాగ

చిత్తమురంజిల్ల నాడెను రాజగోపాలస్వామి పరాకు!

తాహత్తం నా॥ తగణం తైత్తై తైయ్య తాతా॥

సంతసాన నన్నుజూడు యిట్లా మన్నా-సరసప్రసన్నా.

కాంభోది॥ రూపకం॥

సన్నచేసి నేదేలరావురా సంపంగిమన్న మొక్కేరా

కన్నులనె మొక్కి నన్ను నీకన్యరమ్మని బిలిచి

సన్నజాజివిరులశయ్యకుఁ జేయిఁ జాపి

వన్నెకాఁడ యిట్లావలపు మరులుఁగొల్పి

రిగగమప॥ స్సనిపామగరిస॥ నినినిధధప

మపమగమగరిస॥ సన్న 1

గోరింట పొదచెంతనూ పూవులుఁ గోయుచు నేనాడంగ

చేరువనున్నట్టి చెలుల యేమరించి

గో(రం)ట నాచంట గురుతుగాఁ జీరి 2

పండువెన్నెలబైట పంతులు బాడుచునే నాడంగ
ఖండచెక్కెరమోవి గట్టిచేయుమని
నిండువేడుకమీర నీమోవిఁ గదలించి 3

చెలికత్తియలుఁగూడి రతనాలచెట్టు నే గౌరింపగా
చెలువుమీరంగ వచ్చి చేబంతి అటుజూపి
కులుకు గుబ్బలఁజూచి పలుకుచు నవ్వుచు 4

రత్న ప్రెస్, తిరుపతి — 1950.